

**Vilniaus Universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Linos Burnickytės,
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės probleminiai aspektai
Issues of criminal liability of legal entities**

Vadovas: Doc. dr. Gintaras Goda
Recenzentas: Prof. dr. Armanas Abramavičius

Vilnius 2016

TURINYS

ĮVADAS	2
1. JURIDINIO ASMENS BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS INSTITUTO ISTORINĖ RAIDA.....	5
2. JURIDINIO ASMENS SUBJEKTIŠKUMO VERTINIMAS BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE.....	14
3. JURIDINIO ASMENS BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS PAGRINDAI IR JŲ PROBLEMINIAI ASPEKTAI.....	26
3.1. BK 20 str. 2 dalyje numatytos juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygos.....	28
3.2. BK 20 str. 3 dalyje numatytos juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygos.....	35
4. BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS IŠIMTIES TAIKOMOS TAM TIKRIEMS JURIDINIAMS ASMENIMS PROBLEMATIKA.....	39
5. KALTĖS NUSTATYMO PROBLEMA	46
5.1. Netiesioginės atsakomybės doktrina.....	46
5.2. Tiesioginės atsakomybės ir identifikacijos doktrinos	49
5.3. Visumos (kolektyvinės kaltės) doktrina.....	53
5.4. Juridinio asmens kaltės nustatymo problema baudžiamosios teisės doktrinoje ir praktikoje	55
IŠVADOS	60
LITERATŪROS SĄRAŠAS	61
SANTRAUKA	67
SUMMARY	68

IVADAS

Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės institutas baudžiamosios teisės doktrinoje yra vertinamas vienu pagrindinių kontinentinės ir bendrosios teisinių sistemų universalizacijos bei teisės raidos rezultatu. Tuo pačiu atsakomybės taikomos juridiniams asmenims įtvirtinimas valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose, kurie buvo paremti klasikinės baudžiamosios teisės postulatais, išimtinai pritaikytais fiziniams asmenims – suponuoja dviprasmišką požiūrį į analizuojamo instituto reikalingumą ir pagrįstumą baudžiamajoje teisėje. Todėl nenuostabu, kad nevienodas juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės instituto vertinimas tampa vienu ryškiausių diskusijų ir teisės aiškinimo objektu tiek baudžiamosios teisės teorijoje, tiek teismų praktikoje.

Temos aktualumas. Baudžiamosios teisės teorijoje juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės probleminių aspektų analizei skiriama itin mažai dėmesio. Apskritai Lietuvos baudžiamosios teisės teorijoje¹ juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės institutas daugiausia analizuotas bendro teorinio pobūdžio klausimais, kadangi didžioji dauguma mokslo darbų parašyta dar nesusiformavus Lietuvos teismų praktikai juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės klausimu. Todėl ši tema ypač aktuali siekiant išanalizuoti juridinių asmenų probleminius aspektus atsižvelgiant į teisės doktrinos idėjas bei teismų praktikos išaiškinimus ir suformuotas taisykles.

Darbo naujumas ir originalumas. Magistro darbe yra išsamiai analizuojami juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės probleminiai aspektai atsižvelgiant į teisės doktriną ir teismų praktiką. Pažymėtina, kad Lietuvos mokslininkai savo darbuose² juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės problematiką vertino dar iki 2012 m. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarties išaiškinusios esminius šio instituto klausimus. Taip pat darbe yra aptariama naujausia teismų praktika ir jos sąsaja su juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės problematiškumu.

Darbo objektas ir tikslas. Magistro darbo objektas yra juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės probleminiai aspektai. Kadangi juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės institutas yra vertinamas vienu kontraversiškesnių ir

¹ Pavyzdžiui: E. Sinkevičiaus, R. Drakšo, G. Šulijos ir V. Šulijos, I. Ligeikaitės moksliniai straipsniai; A. Abramavičiaus, D. Mickevičiaus, G. Švedo monografija „Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamajoje teisėje“; D. Soloveičiko monografija „Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai)“.

² ŠULIJA, G., ŠULIJA, V. *Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės samprata ir taikymo problemos Lietuvoje*. Jurisprudencija, 2003, nr. 41 (33); DRAKŠAS, R. *Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės problematika*: Teisė, 2004, nr. 53; ŠVEDAS, G. *Kai kurie probleminiai juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės aspektai Lietuvos konstitucinėje jurisprudencijoje ir baudžiamosios justicijos doktrinoje. Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai, rinkinys*. Vilnius: Registrų centras, 2011.

iškeliančiu daug probleminių klausimų dėl magistro darbo ribotos apimties pasirinkta darbe analizuoti pagrindinius, daugiausia baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje gvildinamus probleminius aspektus (juridinio asmens subjektiškumo, Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse (toliau – ir BK) 20 str. įtvirtintų pagrindų, išimties taikomos BK 20 str. 5 dalyje ir kaltės nustatymo probleminiai aspektai) atskleidžiančius juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės instituto esmę. Darbe nėra analizuojama problematika susijusi su: juridiniams asmenims taikomų bausmių sistema, bausmių skyrimu, atleidimu nuo baudžiamosios atsakomybės, baudžiamąją atsakomybę šalinančiomis aplinkybėmis ir pan. Todėl magistro darbo tikslas yra išanalizuoti pagrindinius juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės probleminius aspektus.

Uždaviniai. Magistro darbo tikslui pasiekti yra keliami šie uždaviniai:

1. Aptarti juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės instituto istorinę raidą.
2. Ištirti juridinio asmens kaip nusikalstamos veikos subjekto vertinimą baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje.
3. Atlikti juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės sąlygų, įtvirtintų BK 20 straipsnio 2 ir 3 dalyse, analizę ir identifikuoti jų probleminius aspektus.
4. Išnagrinėti BK 20 str. 5 dalyje numatytos juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės išimties problematiką.
5. Išanalizuoti juridinių asmenų kaltės nustatymo problemą ir jos aiškinimą teismų praktikoje.

Tyrimo metodai. Siekiant išsamiai išanalizuoti pasirinktą temą magistro darbe naudojami pagrindiniai metodai t. y. istorinis (lyginamasis istorinis) – atskleidžiant juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės atsiradimą ir šio instituto vystymąsi bei kaitą tam tikrais laikotarpiais; lingvistiniu ir sisteminiu metodais remtasi sąvokoms išaiškinti bei atskleisti juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės probleminius aspektus taikant ir kitų baudžiamosios teisės institutų normas ir principus; aprašomuoju – pateikiant juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės doktrinų analizę; ir loginiu metodu, kuriuo buvo remtasi siejant teorinę ir praktinę darbo dalį bei formuojant apibendrinimus ir išvadas.

Struktūra. Magistro darbą sudaro: įvadas, dėstomoji dalis, išvados, literatūros sąrašas, santrauka lietuvių kalba ir santrauka anglų kalba.

Darbo šaltiniai. Pagrindiniai šaltiniai, kuriais remtasi magistro darbe yra: Lietuvos autorių darbai – E. Sinkevičiaus, G. Šulijos ir V. Šulijos, R. Drakšo, I. Ligeikaitės, D. Soloveičiko, G. Švedo ir kt. Lietuvos Respublikos ir kitų užsienio šalių baudžiamaisiais kodeksais, įstatymais ir kitais teisės aktais, tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės

aktais. Remtasi aktualia užsienio šalių teismų praktika ir Lietuvos Respublikos teismų praktika – Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimais, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartimis, Lietuvos Apeliacinio Teismo nuosprendžiais.

1. JURIDINIO ASMENS BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS INSTITUTO ISTORINĖ RAIDA

Istoriškai juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės institutas yra kildinamas iš pagrindinių dviejų, tačiau iš esmės skirtingų teorijų. Vienos teorijų pagrindu yra laikoma dar ankstyvaisiais viduramžiais karaliaus Edgardo Taikiojo taikyta kolektyvinė atsakomybė - Franklinų priesaika (angl. *Frankpledge*). Šios teorijos šalininkų nuomone juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės instituto pagrindinis požymis yra tai, kad baudžiamoji atsakomybė taikoma juridiniams asmenims jau pati savaime laikoma saugumą užtikrinančia priemone, priverčiančia organizacijai priklausančius asmenis prižiūrėti kitus joje esančius narius³. R. Drakšas šios atsakomybės šalininkų argumentus suskirsto į tris pagrindinius teiginius⁴: pirma, juridinis asmuo, tai – susivienijusių individų žmonių bendruomenė; antra, vienam bendruomenės nariui pažeidus įstatymus juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės institutas yra taikomas ir likusiems bendruomenės nariams; trečia, visų juridinio asmens narių baudymas pagrindžiamas pareigos prižiūrėti kitus narius nevykdymu arba netinkamu vykdymu.

Sekanti teorija susijusi su viduramžiais (XI a.) Anglijoje taikyta deodandų teise leidusia bausmes taikyti ne tik fiziniams asmenims. Deodandu buvo laikomi negyvi objektai (daiktai ar gyvūnai), kurie atlikdami tam tikrą veiksma ar nejudėdami sukėlė žmogaus mirtį. Kai kurie mokslininkai⁵ kildindami juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę iš deodandų teisės pažymi, kad deodandai kaip ir juridiniai asmenys – egzistuojantys negyvi objektai, kurie patys savaime ar su jų egzistavimu susijusiais procesais yra pagrindinė žalos atsiradimo priežastis, o norint užkirsti kelią neigiamiems padariniams jie turi būti nubausti⁶.

Vertinant šias dvi iš esmės skirtingas teorijas, galima pritarti R. Drakšo išsakytai nuomonei, kad pasitelkus dabartinės, o ne viduramžių Anglijoje vyravusios, *Common law* teisės sistemą ir realybės teorijos pagrindinį teiginį, jog juridinis asmuo yra realiai egzistuojantis subjektas, galima daryti išvadą, kad juridinis asmuo atitinka visus išskirtus deodando požymius, o tai galima vertinti kaip tiesioginę sąsają leidžiančią kildinti juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės institutą būtent iš deodandų teisės.

³ ALSCHULER, A. W. *Two Ways to Think about the Punishment of Corporations*. American Criminal Law Review, no. 09-19. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 17d.]. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1491263>.

⁴ DRAKŠAS, R. *Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės ištakos*. Jurisprudencija, 2010, 4(122):193-194.

⁵ POSNER, R., A. *Jurisprudencijos problemos*. Vilnius, 2004, p. 26.

⁶ DRAKŠAS, R. *Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės ištakos*. Jurisprudencija. 2010, 4(122):198.

Toliau analizuojant juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės evoliucijos istorinę raidą svarbu paminėti, kad dėl skirtingų ekonominių, socialinių ir politinių prielaidų šis institutas skirtingose valstybėse įsitvirtina taip pat skirtingu metu – pagal D. Soloveičiką neginčijamas faktas, kad juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės koncepcijos lopšys yra bendrųjų teisinės sistemos valstybių (Jungtinių Amerikos Valstijų, Anglijos, Kanados ir Australijos) teismų praktika bei šių valstybių priimti teisės aktai⁷. Tačiau, dar XIV-XV a. bendrosios teisinės sistemos valstybėse juridinis asmuo netraktuojamas kaip nusikalstamą veiką galinčiu padaryti subjektu dėl aiškių tuo metu teisinėje plotmėje vyravusių taisyklių, kurias diktavo klasikinė *societas delinquere non potest* doktrina. Visų pirma, juridinis asmuo laikytas fikcija, negalinčia kaltai ir valingai veikti. Tokį tuometinės teisinės sistemos požiūrį į juridinį asmenį puikiai iliustruoja Lordo kanclerio pareigas ėjusio B. Thurlow retorinis klausimas⁸ (angl. *Do you ever expect a corporation to have a conscience when it has no soul to be damned and no body to be kicked?*), kurio pagrindinė idėja buvo parodyti, jog juridinis asmuo neturi nei sąžinės, nei sielos ar kūno, todėl negali padaryti nusikalstamos veikos *in propria persona*. Iš to išplaukia antroji kliūtis, kuri buvo susijusi su baudžiamojo proceso teise – juridinio asmens kaip fikcijos negalėjimu dalyvauti teismo procese asmeniškai kaip fiziniam asmeniui, o tik per atstovą ar gynėją. Todėl nesant galimybės tinkamai dalyvauti baudžiamajame procese ir ginti savo teises juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė laikyta negalimu institutu⁹. Trečia, dėl plataus *ultra vires* doktrinos taikymo, juridinio asmens vadovo ar jo darbuotojų padaryta nusikalstama veika laikoma nesuderinama su įmonės steigimo dokumentuose nurodytais siekais ir paskirtimi *per se*¹⁰.

Nors ilgą laiką baudžiamosios atsakomybės taikymas juridiniams asmenims buvo kritikuojamas ir atmetamas, tačiau XVIII a. pabaigoje prasidėjęs pramonės perversmas lėmė vis didėjančią ekonominę ir socialinę juridinių asmenų įtaką, kintant jų valdymui ir vidaus kontrolei, didėjo ir jų veiklos nulemtas pažeidimų skaičius, o tuo pačiu ir visuomenės suinteresuotumas juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės instituto įtvirtinimu. Tuometinėje Anglijoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose esančios palankios

⁷ SOLOVEIČIKAS, D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai)*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 36-37.

⁸ COFFEE, C. J. *No soul to damn: No body to kick. An Unscandalized Inquiry into the Problem of Corporate Punishment*. Michigan Law Review, v. 79, p. 386.

[interaktyvus]. [Žiūrėta: 2016m. vasario 19 d.]. Prieiga per internetą:

<<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/mlr79&div=36&id=&page>>.

⁹ PINTO, A., EVANS, M. *Corporate Criminal Liability*. London: Sweet & Maxwell, 2003, p. 16. Iš: SOLOVEIČIKAS, D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai)*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 38.

¹⁰ SOLOVEIČIKAS, D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai)*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 38.

ekonominės sąlygos ir teisinės sistemos ypatumai lėmė baudžiamosios politikos liberalumą baudžiamosios atsakomybės be kaltės (angl. *strict liability offences*) juridiniams asmenims įteisinimo atžvilgiu. Pirmosios precedentais tapusios bylos buvo susijusios su viešaisiais juridiniais asmenimis esančiais subjektais, kurių įvykdyti nusikaltimai susiję su viešosios tvarkos pažeidimu (angl. *nuisances*). Baudžiamoji atsakomybė juridiniam asmeniui pirmą kartą taikyta Anglijoje 1842 m. byloje¹¹ *Birmingham & Gloucester Railway Co.* įmonei buvo paskirta bauda už teisės aktuose numatytos pareigos nevykdymą. Svarbu paminėti, kad Anglijos teisinės sistemos palankus požiūris į juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės institutą paremtas ne tik suformuotais teismų precedentais, bet ir 1827 m. Baudžiamosios teisės akto (angl. *Criminal Law Act*) nuostatomis įtvirtinančiomis „asmens“ termino aiškinimą – reiškiantį tiek fizinį, tiek juridinį asmenį¹². JAV teisme 1846 m. išnagrinėtoje precedentinėje byloje *People v. Corporation of Albany*¹³ tapusioje viena pamatinių bylų pagrindžiant įmonių baudžiamosios atsakomybės reikalingumą, nustatyta, kad atsiradus žalai, šiuo konkrečiu atveju, esant didžiuliam Huzondo upės užterštumui ir kilus pavojui žmonių sveikatai, atsakingas viešasis juridinis asmuo turi imtis visų įmanomų priemonių žalai išvengti ir atsiradusiems padariniams eliminuoti, kitu atveju jis gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, o pats juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės institutas būtinas norint užtikrinti viešojo intereso apsaugą.

Toliau analizuojant tiek moksliniu tiek praktiniu požiūriu problematišką juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės instituto evoliuciją itin svarbu paminėti teismų praktiką įtvirtinusią baudžiamąją atsakomybę už konkrečias nusikalstamas veikas padarytas tyčia ar dėl neatsargumo. 1909 m. Jungtinėse Amerikos Valstijose Aukščiausiasis teismas išnagrinėjo *New York Central & Hudson River Railroad Company v. United States* bylą¹⁴, kurioje įtvirtino juridinių asmenų patraukimą baudžiamojon atsakomybėn esant jų kaltei, bei išplėtojo netiesioginės atsakomybės doktriną (angl. *Vicarious liability*). Byloje ginčijama juridinio asmens kaip nusikaltimo subjekto galimybė būti patrauktam baudžiamojon atsakomybėn ir Elkins Akto atitiktis Konstitucijai dėl akte numatytos galimybės taikyti baudžiamąją atsakomybę juridiniams asmenis (geležinkelio bendrovėms) nesilaikantiems jiems nustatytų reikalavimų. Aukščiausiasis teismas sprendime konstatavo, kad teisė negali ignoruoti fakto, jog didžioji dalis verslo sandorių yra sudaroma juridinių asmenų, todėl siekiant išlaikyti

¹¹ *Birmingham & Gloucester Railway Co.* (1842) 3 Q. B. 223.

¹² SOLOVEIČIKAS, D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai)*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 40.

¹³ *People v. Corporation of Albany*, 11 Wend. 539, 543 (N. Y. Sup. Ct. 1834).

¹⁴ *New York Cent. & H.R.R. Co. v. United States*, 212 U.S. 481, 479 (1908).

veiksmingą įmonių kontrolę negalima toliau remtis pasenusia doktrina neigiančia juridinio asmens galimybę padaryti nusikalstamą veiką¹⁵. Tačiau Anglijoje panašios reikšmės precedentas numatantis įmonių galimybę traukti baudžiamojon atsakomybėn panašiais pagrindais kaip ir fizinius asmenis, buvo suformuotas tik 1944 m. byloje *Director of Public Prosecutors v. Kent & Sussex Contractors*¹⁶. Teismo sprendimo pagrindu tapo įmonės kaltės pripažinimas bei juridinio ir fizinio asmens sugretinimas baudžiamosios atsakomybės atžvilgiu, numatant vieną skirtumą – įmonės kaltės atsiradimą per atstovus ir atstovų kaltės priskyrimą pačiam juridiniam asmeniui. Šios precedentinės bylos pagrindu buvo ne tik sudarytos prielaidos plėtoti tiesioginės juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės modelį (angl. *direct liability*), bet ir ja remiantis tolesnėje teismų praktikoje¹⁷ įtvirtinti įmonių baudžiamosios atsakomybės postulatus, kas nulėmė galimybę besivystančiai Anglijos teisei numatyti sąlygas patraukti juridinius asmenis baudžiamojon atsakomybėn už beveik visas baudžiamųjų įstatymų kriminalizuotas veikas¹⁸.

XIX a. kontinentinės teisės sistemos valstybėse dar vyravo *societas deliquere non postest* doktrinos nuostata numatanti galimybę patraukti baudžiamojon atsakomybėn tik fizinius asmenis. Ji buvo grindžiama vienu žymiausių tuometinės baudžiamosios teisės teisynų – 1810 m. Prancūzijos imperijos baudžiamuoju kodeksu (pranc. *Code pénal impérial français*) ir jame įtvirtinta tik kalto fizinio asmens baudžiamosios atsakomybės koncepcija. Daugumoje Europos valstybių tuo laikotarpiu vyravo kelios pamatinės nuostatos neleidžiančios juridiniam asmeniui padaryti nusikalstamos veikos: viena jų buvo susijusi su psichologinės kaltės koncepcija išplėtotą klasikinės baudžiamosios teisės mokyklos, neleidžiančia nustatyti juridinio asmens psichinio santykio su jo daroma veika; plačiai taikoma *ultra vires* doktrina leidžiančia juridiniams asmenims veikti tik neviršijant jiems suteiktų įgaliojimų; baudžiamąjį proceso teisėje įtvirtintomis nuostatomis pagrįstomis kaltės nustatymu¹⁹.

Taigi, palyginus pakankamai lengvą juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės instituto įtvirtinimą bendrosios teisės sistemos valstybėse asmens sąvoką traktuojant kaip taikomą ir juridiniams asmenims, kontinentinės teisės valstybėse juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės instituto adaptacija truko ilgiau ir imta taikyti tik nuo XX a.

¹⁵ SOLOVEIČIKAS, D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai)*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 32.

¹⁶ *Director of Public Prosecutions v. Kent & Sussex Contractors Ltd. & Another*; (1944) 1 K.B. 146.

¹⁷ *Moore v. I. Bressler Ltd.*, (1944) 2 All E. R. 515.; *R. v. I. C. R. Haulage Ltd. & Others*, (1944) 1 K. B. 551.

¹⁸ SOLOVEIČIKAS, D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai)*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 43.

¹⁹ DRAKŠAS, R. *Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės problematika*. Teisė, 2004, nr. 53, p. 69.

Nulemta gana siauro aiškinimo – nuostatos, jog juridinis asmuo negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn už savo atstovo padarytą nusikalstamą veiką, nes tokiu atveju juridinis asmuo atsakys už kito subjekto (atstovo) padarytą teisės pažeidimą taip pažeidžiant individualios kaltės principą, todėl tokia teisinė juridinio asmens atsakomybė yra laikoma prieštaraujančia teisės aktams²⁰. Viena pirmųjų Kontinentinės teisės sistemos valstybių įtvirtinusių valstybių buvo Danija, kurioje atsakomybė numatyta dar 1926 m., vėliau pakeitus 1886 m. priimto Baudžiamojo kodekso normas orientuotas vien į fizinių asmenų atsakomybę – 1976 m. pakeistos Olandijos Baudžiamojo kodekso nuostatos sudariusios galimybę baudžiamojon atsakomybėn patraukti juridinį asmenį už beveik visas nusikalstamas veikas; Prancūzija laikoma viena pirmųjų Europos valstybių (neskaitant Olandijos ir Anglijos) įtvirtinusi juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės galimybę savo teisinėje sistemoje dar 1994 m.²¹ 1999 m. juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė įteisinta Slovėnijoje ir Belgijoje, nors atkreiptinas dėmesys, kad dar 1946 m. Belgijos kasacinės instancijos teismas konstatavo juridinių asmenų galimybę padaryti nusikalstamą veiką *per se*²². Nuo 1995 m. įtvirtinta Suomijos baudžiamajame kodekse. Jau 2001 m. Italijos baudžiamosios teisės pagrindu laikytas klasikinės mokyklos nuostatas, pakeičia modernus įmonių baudžiamosios teisės pripažinimas; Lenkijoje 2003 m. priimtas atskiras įstatymas numatantis kolektyvinių subjektų atsakomybę (išskyrus tam tikrus viešuosius juridinius asmenis) už padarytas nusikalstamas veikas; Dėl anksčiau vyravusios klasikinės doktrinos draudžiančios įmonių baudžiamąją atsakomybę tik 2003 m. šis institutas įteisinamas Šveicarijoje, o 2004 m. kartu su įstojimu į Europos Sąjungą Vengrijoje įsigali specialus aktas dėl baudžiamųjų priemonių juridiniams asmenims taikymo. Jau 2006 m. Austrijoje priimamas asociacijų atsakomybės įstatymas; 2010 m. juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė įtvirtinama net trijose valstybėse: Liuksemburge, Ispanijoje ir Slovakijoje, o 2012 m. sausio 1 d. prie baudžiamąją atsakomybę taikomą juridiniams asmenims įteisinusių valstybių, paskatinta tarptautinių įsipareigojimų prisijungia ir Čekija priimdama atskirą teisės aktą²³ ir kt.

Dar praėjusio šimtmečio dešimtmetyje egzistavo pradai siekiantys suvienodinti juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę Europos Sąjungoje, nors tuo metu dar nebuvo

²⁰ SOLOVEIČIKAS, D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai)*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 45-46.

²¹ CLIFFORD CHANCE LLP. *Corporate Liability in Europe*. 2012, p. 2. [interaktyvus]. [Žiūrėta: 2016 m. vasario 21 d.]. Prieiga per internetą:

<http://www.cliffordchance.com/content/dam/cliffordchance/PDFs/Corporate_Liability_in_Europe.pdf>.

²² SOLOVEIČIKAS, D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai)*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 46.

²³ CLIFFORD CHANCE LLP. *Corporate Liability in Europe*. 2012, p. 2. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2016 m. vasario 21 d.]. Prieiga per internetą:

<http://www.cliffordchance.com/content/dam/cliffordchance/PDFs/Corporate_Liability_in_Europe.pdf>.

teisės aktu, siekiančių harmonizuoti valstybių narių baudžiamųjų įstatymų nuostatas juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės atžvilgiu²⁴. Šiuo klausimu Sąjungos strateginė politika ankstyvaisiais jos egzistavimo metais valstybėse narėse buvo pakankamai ribota nepaisant to, kad Europos Sąjungos konstituciniuose ir jų pagrindu priimtuose kituose teisės aktuose buvo numatyta baudžiamosios atsakomybės taikomos juridiniams asmenims idėja²⁵.

XX a. pabaigoje Europos Tarybos priimami pirmieji rekomendacinio pobūdžio teisės aktai²⁶ numatantys galimybę apsvarstyti juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės taikymo galimybę. Svarbu išskirti 1988 m. Europos Tarybos priimtą rekomendaciją²⁷ Nr. R (88) 18 “Dėl juridinių asmenų atsakomybės už padarytas nusikalstamas veikas vykdant savo veiklą” (angl. *Concerning Liability of Enterprises Having Legal Personality for Offences Committed in the Exercise of Their activities*). Šis rekomenduojamojo pobūdžio teisės aktas reikšmingas įtvirtinant juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę tarptautiniu mastu dėl jame išdėstytų fundamentalių analizuojamo instituto nuostatų. Rekomendacijos preambulėje konstatuojamas įmonių baudžiamosios atsakomybės instituto reikalingumas paremtas faktu, jog juridinių asmenų vykdoma veikla tam tikrais atvejais yra nusikalstama ir tiesiogiai naudinga įmonei bei žalos atsiradusios konkrečioms asmenims ar visai visuomenei priežastis. Sekantis svarbus momentas – analizuojamos atsakomybės reglamentavimo principų įtvirtinimas: fizinio asmens baudžiamoji atsakomybė neturi šalinti įmonių baudžiamosios atsakomybės, o joms turi būti nustatytos atitinkamos jų specifiką bausmės; esant galimybei pagrįsti, jog juridinio asmens valdymo organai ėmėsi visų įmanomų priemonių nusikalstamos veikos prevencijai, juridinis asmuo neturi būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn; atsakomybė kyla nepriklausomai nuo to ar gali būti nustatytas fizinis asmuo padaręs

²⁴ ABRAMAVIČIUS, A.; MICKEVIČIUS, D.; ŠVEDAS, G. *Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 53.

²⁵ Ibid.

²⁶ Council of Europe, (1978) Resolution (77) 28 on the Contribution of Criminal Law to the Protection or the Environment. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=594976&SecMode=1&DocId=659224&Usage=2>>;

Council of Europe, (1981) Recommendation (81) 12 of the Committee of Ministers to Member States on Economic Crime. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=600157&SecMode=1&DocId=672338&Usage=2>>;

Council of Europe, (1982) Recommendation (82) 15 of the Committee of Ministers to Member States on the Role of Criminal Law in Consumer Protection. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=601603&SecMode=1&DocId=676370&Usage=2>>.

²⁷ Recommendation No. R (88) 18 Concerning Liability of Enterprises Having Legal Personality for Offences Committed in the Exercise of Their Activities. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2862697&SecMode=1&DocId=2260740&Usage=2>>.

nusikalstamą veiką juridinio asmens naudai ir jo vardu; baudžiamoji atsakomybė taikoma juridiniam asmeniui už jo padarytą nusikalstamą veiką nepriklausomai ar nusikalstami ketinimai susiję su jo vykdoma pagrindine veikla²⁸.

Kitas itin svarbus tarptautinis teisės aktas – 1995 m. liepos 26 d. Bendrijų finansinių interesų apsaugos konvencijos Antrasis protokolai²⁹, ir jo 3 straipsnyje įtvirtintos baudžiamosios atsakomybės sąlygos valstybėms narėms privalančioms imtis būtinų priemonių patraukti juridinius asmenis baudžiamojon atsakomybėn už sukčiavimą, pinigų plovimą ir korupciją: a) *asmuo padaręs nusikalstamą veiką veikė individualiai arba ėjo juridinio asmens vadovaujančio pobūdžio valdymo organo pareigas ir turėjo teisę atstovauti juridinį asmenį arba turėjo teisę priimti sprendimus juridinio asmens vardu, arba galimybę kontroliuoti asmens veiklą; b) nusikalstama veika padaryta siekiant naudos juridiniam asmeniui; c) esant numatytų veikų bendrininkavimui padedant, kurstant ar pasikėsinus; d) esant nepakankamai anksčiau minėto asmens priežiūrai arba kontrolei ir jam veikiant siekiant naudos juridiniam asmeniui; e) juridinio asmens atsakomybė nepašalina fizinio asmens įvykdžiusio minėtas nusikalstamas veikas atsakomybės. Numatytų sąlygų pagrindu buvo sudarytos daugelio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtintos juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės sąlygos.*

1997 m. spalio 2 d. pasirašyta ir 1999 m. gegužės 1 d. įsigaliojusi Amsterdamo sutartis³⁰ (dėl Europos Sąjungos sutarties, Europos bendrijos steigimo sutarčių, kai kurių su jomis susijusių aktų pataisų) nulėmė efektyvų Sąjungos šalių narių bendradarbiavimą siekiant užtikrinti tokių nusikalstamų veikų kaip korupcija, narkotikų ir ginklų kontrabanda, terorizmu, neteisėtu žmonių gabenimu, nusikaltimais vaikams, organizuotu nusikalstamumu ir pan. prevenciją, ko pasėkoje daugumoje vėlesnių Europos Sąjungos priimamų dokumentų susijusių su baudžiamąja teise yra numatoma taikyti baudžiamąją atsakomybę juridiniams asmenims³¹.

Siekiant intensyvaus, greito ir gerai veikiančio tarptautinio bendradarbiavimo kovai su korupcija baudžiamosiose bylose 1999 m. sausio 27 d. pasirašyta Europos Tarybos valstybių narių ir kitų pasirašiusių valstybių Baudžiamosios teisės konvencija dėl

²⁸ SOLOVEIČIKAS, D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai)*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 50.

²⁹ Council Act of 19 June 1997 drawing up the Second Protocol of the Convention on the protection of the European Communities' financial interests. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <[http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A41997A0719\(02\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A41997A0719(02))>.

³⁰ Amsterdamo sutartis (iš dalies pakeičianti Europos Sąjungos sutartį, Europos Bendrijų steigimo sutartis ir tam tikrus su jomis susijusius aktus), 1997, Nr. 11997D. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_1?p_id=29686>.

³¹ ŠULIJA G., ŠULIJA, V. *Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės samprata ir taikymo problemos Lietuvoje*. Jurisprudencija, 2003, nr. 41 (33), p. 93.

korupcijos³². Šios konvencijos priėmimas turėjo didelę reikšmę ir Lietuvos baudžiamajai teisei. Kadangi konvencijoje numatyta pareiga kiekvienai prie jos prisijungusiai valstybei priimti reikiamus teisės aktus bei imtis atitinkamų kitų teisės priemonių padėsiančių užtikrinti galimybę patraukti baudžiamojon atsakomybėn juridinius asmenis už konvencijoje numatytus aktyviojo plėšimo ir kyšininkavimo nusikaltimus. Taigi, Lietuvos Respublikos Seimui 2002 m. sausio 25 dieną ratifikavus konvenciją, taip pat buvo priimtas tuo metu galiojusio (1961 m. birželio 26 d. redakcija) Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7¹, 32, 35, 282, 284, 290 straipsnių pakeitimo, kodekso papildymo 11¹, 22¹, 32¹, 32², 302² straipsniais ir 319, 320 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas³³ numatantis galimybę patraukti juridinius asmenis baudžiamojon atsakomybėn už papirkimą, kyšio priėmimą ir pinigų plovimą. Nusikalstamų veikų už kurias atsako juridiniai asmenys sąrašas papildytas kontrabandos, neteisėto prekių ar produkcijos neišvežimo iš Lietuvos Respublikos nusikaltimais 2002 m. gruodžio 10 d. Baudžiamojo kodekso 8¹, 11¹, 45, 53¹, 232¹, 232², 232⁵, 232⁸, 312, 321², straipsnių pakeitimo, 232³, straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir kodekso papildymo 340¹ straipsniu įstatymu³⁴. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės institutas įtvirtintas 1961 m. Baudžiamajame kodekse dviem pagrindiniais tarptautinės teisės aktais, visų pirma remiantis Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos, antrasis – Jungtinių Tautų konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą³⁵. Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė yra laikoma viena iš esminių baudžiamosios teisės naujovių atsiradusi priėmus 2000 m. rugsėjo 26 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymą, o 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojęs naujas Baudžiamasis kodeksas nustatė juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės pagrindus ir jos taikymo sąlygas bei nulėmė daugelio pokyčių teismų praktikoje atsiradimą³⁶.

³² 1999 m. sausio 27 d. Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos. Valstybės žinios, 2002, Nr. 23-853.

³³ Baudžiamojo kodekso 7¹, 32, 35, 282, 284, 290 straipsnių pakeitimo, kodekso papildymo 11¹, 22¹, 32¹, 32², 302² straipsniais ir 319, 320 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 15-555.

³⁴ Baudžiamojo kodekso 8¹, 11¹, 45, 53¹, 232¹, 232², 232⁵, 232⁸, 312, 321², straipsnių pakeitimo, 232³, straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir kodekso papildymo 340¹ straipsniu įstatymas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 123-5544.

³⁵ Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Jungtinių tautų Organizacijos konvencijos prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą ratifikavimo. Valstybės žinios. 2002. Nr. 51-1929.

³⁶ DRAKŠAS, R. *Ar pagrįstai ribojamas juridinių asmenų, kurie gali būti laikomi baudžiamosios atsakomybės subjektais, ratas?* Jurisprudencija, 2001, 18(4):1502.

Pabrėžtina, jog net šešiolika bendrosios kompetencijos teismų kreipėsi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį teismą su prašymu ištirti, ar LR BK 20 str. 1, 2, 3 dalių nuostatos neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijoje; O Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pirmąsias precedentines nutartis dėl juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės priėmė tik 2010 m.

Išanalizavus ilgus šimtmečius trukusią problematišką juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės instituto evoliuciją galima daryti išvadą, jog pagrindinė kliūtis lydėjusi šio instituto įteisinimą yra kardinalūs baudžiamosios teisės tradicijų skirtumai skirtingose valstybėse. Todėl tarptautinių teisės aktų rengėjai įvertinę analizuojamos baudžiamosios atsakomybės koncepcijos nesuderinamumą su tradiciniais teisės postulatais pritaikytai išimtinai fiziniams asmenims ir tuo pačiu suvokdami dinamikos ir prisitaikymo būtinybę vis didėjant įmonių įtakai pasauliniu mastu, valstybėms suteikia pasirinkimo laisvę juridiniams asmenims numatyti civilinę, administracinę ar baudžiamąją atsakomybę su sąlyga, kad pasirinktos teisės šakos taikomos sankcijos bus veiksmingos, proporcingos ir atgrasančios. Tačiau, atkreiptinas dėmesys, kad Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje³⁷ suformuotos nuostatos suponuoja būtent baudžiamosios atsakomybės taikymą juridiniam asmeniui už padarytą nusikalstamą veiką (nepriklausomai nuo jos rūšies pagal nacionalinę teisę)³⁸.

³⁷ Byloje *N. Kuzmickaja prieš Lietuvą* (Nr. 27968/03) Europos Žmogaus Teisių Teismas pažymėjo: „<...> klientų apgaudinėjimo teisės pažeidimas yra numatytas Administracinių teisės pažeidimų kodekse, o ne Baudžiamajame kodekse. Tačiau pažeidimo kvalifikavimas nacionalinėje teisėje nėra lemiamas <...> teisės pažeidimo pobūdis aiškiai turėjo baudžiamąjį atspalvį, o baudos pobūdis buvo atgrasantis ir baudžiamasis, ypač atsižvelgiant į pareiškėjos pabrėžiamą baudos nesumokėjimo galimų pasekmių sunkumą. Todėl Teismas konstatuota, kad klientų apgaudinėjimas patenka į baudžiamosios teisės reguliuojamą sritį ir Konvencijos 6 straipsnis yra taikytinas šioje byloje”. Iš ŠVEDAS, G. *Kai kurie probleminiai juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės aspektai Lietuvos konstitucinėje jurisprudencijoje ir baudžiamosios justicijos doktrinoje. Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai, rinkinys*. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 93.

³⁸ Iš ŠVEDAS, G. *Kai kurie probleminiai juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės aspektai Lietuvos konstitucinėje jurisprudencijoje ir baudžiamosios justicijos doktrinoje. Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai, rinkinys*. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 93.

2. JURIDINIO ASMENS SUBJEKTIŠKUMO VERTINIMAS BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE

Baudžiamajoje teisėje vyrauja dvi skirtingos nuomonės dėl juridinio asmens subjektiškumo darant nusikalstamą veiką. Tiek šalininkai pripažįstantys juridinio asmens kaip nusikaltimo subjekto koncepciją, tiek tokį juridinio asmens subjektiškumą nusikalstamos veikos atžvilgiu paneigiantys mokslininkai savo idėjas grindžia ir aiškina visų pirma atsižvelgdami į civilinės teisės doktriną, analizuojančią juridinio asmens teisinę ir materialiąją prigimtį.

Juridinio asmens kaip nusikalstamos veikos subjekto koncepcija aiškinama remiantis realistine (organine) juridinio asmens sampratos teorija, kuria siekiama pagrįsti juridinio asmens esmę ir paskirtį. Šios teorijos pradininkų – O. Gierkės ir F. Lizsto, pagrindinė idėja aiškinanti juridinio asmens subjektiškumą yra paremta įmonės, kaip savarankiško subjekto, galinčio mąstyti bei turėti teises ir pareigas, teiginiais, kurie įtvirtina juridinio asmens kaip socialinės tikrovės egzistavimą, netapatinant jo su įmonės dalyviais³⁹. Taigi, remiantis realistine (organine) teorija juridinis asmuo yra realiai egzistuojantis teisės subjektas, kuris vykdydamas savo veiklą gali veikti išimtinai savo vardu – turėdamas ir įgydamas subjektines teises ir pareigas, kurios gali nesutapti su jį įsteigusių asmenų valia.

Lietuvos civilinėje teisėje juridinio asmens teisinį subjektiškumą atskleidžia jam būdingi pirminiai ir išvestiniai požymiai⁴⁰: juridinio asmens teisinis veiksnumas ir teisnumas, organizacinis vientisumas, procesinis veiksnumas ir teisnumas, turto atskirumas nuo jo dalyvių turto ir t. t. Siekiant pagrįsti juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės egzistavimą ir juridinio asmens kaip nusikaltimo subjekto galimybę realistinės juridinio asmens esmės teorijos pagrindu atsižvelgiama į: a) įmonės turto nuo jos dalyvių atskirumo kriterijų, kuris dar 1999 m. gruodžio 22 d. LAT senato nutarime “Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose” įtvirtintas nurodant, kad akcinės bendrovės turtas jos akcijų turėtojams ir net vieninteliam akcininkui yra svetimas⁴¹; b) juridinio asmens kaip teisinių santykių

³⁹ GIERKE, O. *Die Genossenschaftstheorie und die deutsche Rechtsprechung*. Berlin, 1887, p. 734; MAYER M. E. *Der Allgemeine Teil des Deutschen Strafrechts*. Heidelberg, 1923, p. 95; LISTZ, V., F., SCHMIDT, E. *Lehrbuch des Deutschen Strafrechts*. Vol. 1. 26th ed. Berlin, 1932, p. 155. Iš: SOLOVEIČIKAS, D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai)*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 64.

⁴⁰ MIKELĖNAS, V., et. al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras: Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius, 2002, p. 93.

⁴¹ LAT senato 1999 m. gruodžio 22 d. Nutarimas Nr. 8 “Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose (BK 274 str. Ir 275 str.)”. Atkreiptinas dėmesys, kad tokiu turto atskirumo požymiu vadovaujamosi ir šiandieninėje Lietuvos baudžiamosios teisės praktikoje: „<...> bet kuri ūkine, finansine ar kitokia veikla užsiimanti įmonė yra subjektas, visada turintis tam tikras

subjekto požymius – juridinio asmens inkorporavimą, įsteigimą teisės aktų nustatyta tvarka ir galimybę būti teisinių santykių dalyviu kaip teisinis subjektas, bei kolegialių ar (ir) vienasmenių juridinio asmens valdymo organų, arba paskirtų asmenų, galinčių veikti juridinio asmens vardu ir jo interesais, sudarymą⁴²; c) tarptautiniuose teisės aktuose įtvirtintomis nuostatomis, patvirtinančiomis realistinės teorijos pripažinimą ir juridinio asmens tapatinimą su fiziniu asmeniu – Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos⁴³ Pirmojo protokolo 1 straipsnyje užtikrinama kiekvieno fizinio ir juridinio asmens teisė netrukdomai disponuoti savo nuosavybe, ir Sutartyje dėl Europos Sąjungos⁴⁴ veikimo garantuojama įsisteigimo teise ne tik fiziniams, bet ir juridiniams asmenims; d) juridinio asmens viduje vyraujančią nerašytą normų ir taisyklių organizacinę kultūrą, kuri personifikuoja įmonę ir paverčia realiu visuomeninio gyvenimo ir santykių dalyviu⁴⁵.

Realybės teorijos idėjomis pagrindžiant juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės egzistavimą darytina išvada, jog pripažįstant juridinį asmenį realiu teisiu ir visuomeninių santykių subjektu, baudžiamajoje teisėje sprendžiant nusikaltimo subjekto klausimą – juridinis asmuo turėtų būti laikomas taip pat lygiaverčiu nusikaltimo subjektu t. y. jo atsakomybę laikant tiesiogine, o ne išvestine. Dėl to aiškinant įmonės subjektiškumo modelį baudžiamajoje teisėje, turėtų būti laikomasi civilinėje teisėje suformuotų juridinio asmens subjektiškumo pagrindų (įmonės kaip savarankiškos teisinių, socialinių ir ekonominių santykių dalyvio, kurią personifikuoja pirminiai ir išvestiniai požymiai) bei faktinių, realių aplinkybių, pagrindžiančių galimą negatyvią juridinio asmens pasaulėžiūrą – vyraujančią organizacinę kultūrą, kurioje darbuotojai tiesiogiai arba netiesiogiai yra skatinami pažeisti baudžiamosios teisės normose įtvirtintus

teisės ir įsipareigojimus kitiems subjektams <...> įmonės veikloje gautos lėšos ir turtas negali būti laikomas įmonės vadovo ar pagrindinio net ir vienintelio akcininko turtu, kol įmonė nustatyta tvarka nelikviduojama ir neįvykdomi turimi įsipareigojimai”. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. kovo 19 d. Teismų praktikos turto pasisavinimo ir turto iššvaistymo baudžiamosiose bylose apžvalga (BK 183 ir 184 straipsniai) Nr. AB-42-1.

⁴² DRAKŠAS, R. *Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės ištakos*: Jurisprudencija. 2010, 4(122), p. 194.

⁴³ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, garantuojant kai kurias kitas teises ir laisves, be tų, kurios joje nurodytos, pirmasis protokolai. Valstybės žinios. 1996, nr. 15-386.

⁴⁴ Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <http://europa.eu/pol/pdf/consolidated-treaties_lt.pdf>. Aiškintina atsižvelgiant į *Centros Ltd*. Byloje numatytą išaiškinimą: „Juridiniams asmenims arba įmonėms, kurios įsteigtos remiantis valstybės narės, kurios įsteigtos remiantis valstybės narės įstatymais <...> turi būti suteikiamos tokios pačios teisės, kokios yra suteikiamos fiziniams asmenims – Europos Bendrijos valstybių piliečiams”. Byla 212/97, *Centros Ltd v Erhvers – og Selskabsstyrelsen*. 1999, ECR I – 1459. Iš: SOLOVEIČIKAS, D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai)*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 69.

⁴⁵ SOLOVEIČIKAS, D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai)*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 73.

reikalavimus dėl juridiniam asmeniui naudingos veiklos rezultato, vertinimo⁴⁶. Dėl anksčiau išdėstytų priežasčių juridinio asmens kaip nusikaltimo subjekto teorijos atstovų teigimu, juridinio asmens kaip realaus subjekto aiškinimas civilinėje, tarptautinėje ir Europos Sąjungos teisėje turėtų būti taikomas ir baudžiamojoje teisėje, o būtent įtvirtinant įmonėms tiesioginę atsakomybę už padarytas nusikalstamas veikas.

Nors realybės teorijos atstovai teigia, kad juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė kyla nepaisant ar atsakingas tam tikrus nusikalstamus veiksmus atlikęs fizinis asmuo yra traukiamas atsakomybėn, pasaulio praktikoje baudžiamosios atsakomybės taikomos juridiniams asmenims raida pagrįsta fikcijos (nominalistinė) teorija ir taikoma tik tada kai fizinis asmuo veikdamas juridinio asmens naudai, padaro nusikalstamą veiką⁴⁷.

F. K. Savigny ir M. Radin gvildentos juridinio asmens esmę apibūdinančios fikcijos teorijos pagrindinė idėja yra ta, kad juridinis asmuo yra objektyvioje tikrovėje pats savaime neegzistuojantis darinys – dokumentų rinkinys (fikcija). Šios teorijos šalininkai nepripažįsta juridinio asmens teisinio subjektiškumo, o vieninteliu teisių ir pareigų sukūrimo šaltiniu yra laikomi fiziniai asmenys, patys juridinio asmens atstovai (pvz. vadovas, akcininkai) galintys realiai dalyvauti tam tikruose teisiniuose santykiuose⁴⁸. Remiantis fikcijos teoriją palaikančių asmenų idėjomis darytina išvada, jog juridinio asmens teisinis subjektiškumas paneigiamas tiek civilinėje, tiek baudžiamojoje teisėje. Pagrindžiant aiškinamą teoriją paminėtini fikcijos teorijos pradininko Vokietijos mokslininko F. K. Savigny teiginiai: “Baudžiamoji teisė yra susijusi su fiziniiais asmenimis, galinčiais mąstyti ir jausti bei laisvai reiškiančiais savo valią. Juridinis asmuo nėra toks <...> Šio asmens tikrovė yra pagrįsta konkrečių asmenų atstovaujama valia, kuri fikcijos būdu yra priskiriama juridinio asmens valiai. Toks atstovavimas gali būti pripažįstamas tik civilinėje teisėje, tačiau niekada – baudžiamojoje teisėje. Viskas kas laikoma juridinio asmens nusikalstama veika, paprasčiausiai yra jo narių arba organų nusikalstama veika <...>. Jeigu juridiniai asmenys būtų baudžiami už nusikalstamas veikas, būtų pažeidžiami pamatiniai baudžiamosios teisės principai”⁴⁹. Būtent individualumo, kaltės ir pakartotinio nebaudimo baudžiamosios teisės principų

⁴⁶ SOLOVEIČIKAS, D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai)*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 78.

⁴⁷ ŠULIJA, G., ŠULIJA, V. *Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės samprata ir taikymo problemos Lietuvoje*. Jurisprudencija, 2003, nr. 41 (33), p. 97.

⁴⁸ LIGEIKAITĖ, I. *Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygos*: Jurisprudencija, 2003, nr. 45 (37), p. 56.

⁴⁹ SAVIGNY von F. K. *System des heutigen römischen Rechts*. Vol. 2. Berlin, 1840, p. 310. Iš: SOLOVEIČIKAS, D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai)*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 62.

nuostatomis yra grindžiama koncepcija paneigianti juridinio asmens galimybę būti nusikaltimo subjektu. Remiantis klasikine baudžiamosios teisės doktrina baudžiamojon atsakomybėn gali būti patraukti tik fiziniai asmenys, kurių padaryta nusikalstama veika buvo suvokta ir valinga. Dėl šios priežasties juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė gali kilti tik kai traukiamas atsakomybėn nusikalstamą veiką padaręs kaltas fizinis asmuo – todėl remiantis fikcijos teorijos teiginiais juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė gali būti tik išvestinė.

Pažymėtina, jog sprendžiant juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės instituto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai klausimą Konstitucinis Teismas yra nurodęs, jog Konstitucijoje *expressis verbis* nėra nustatyta, kad baudžiamosios atsakomybės subjektu gali būti tik fizinis asmuo ar, kad tokiu subjektu negali būti juridinis asmuo⁵⁰.

Lietuvos baudžiamojoje teisėje juridinio asmens baudžiamumas yra atskleistas BK įtvirtintuose juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės pagrinduose numatant, kad juridinis asmuo atsako už fizinio asmens padarytas nusikalstamas veikas tik tokiu atveju, kai nusikalstamą veiką juridinio asmens naudai arba interesais padaro fizinis asmuo; juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė nepašalina fizinio asmens atsakomybės. Atsižvelgiant į tai, jog juridinis asmuo atsako už padarytą fizinio asmens nusikalstamą veiką ir ši atsakomybė savo prigimtimi nėra savarankiška, kylanti tik nustačius baudžiamajame įstatyme įtvirtintas sąlygas – juridinio asmens atsakomybę būtų teisingiausia laikyti substitucine baudžiamąja atsakomybe visiškai priklausoma nuo fizinio asmens valdymo organo nario arba juridinio asmens darbuotojo ar įgalioto atstovo – fizinio asmens kaltai padarytos nusikalstamos veikos⁵¹. Konstitucinis Teismas konstatavo: „Juridinio asmens specifika suponuoja ir atitinkamą jo baudžiamosios atsakomybės pagrindų bei sąlygų nustatymą BK, *inter alia* tai, kad pagal BK juridinio asmens atsakomybė atsiranda tik tada, kai nusikalstamą veiką jo naudai ir interesais (arba tik jo naudai) padaro fizinis asmuo, turintis tam tikrų požymių, kurie jį sieja su juridiniu asmeniu. Taigi norint juridinį asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn būtina nustatyti, ar buvo padaryta atitinkama fizinio asmens nusikalstama veika. Vadinasi, BK 20 str. 1, 2, 3 dalyse įtvirtintas teisinis reguliavimas negali būti traktuojamas kaip reiškiantis, kad juridinis asmuo gali atsakyti ir nenustačius nusikalstamos veikos”⁵².

⁵⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija) 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

⁵¹ SINKEVIČIUS, E. *Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės problemos*. Teisė, 2000, nr. 36, p. 135.

⁵² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies

Darytina išvada, jog dėl juridinio asmens kaip teisinių santykių subjekto specifiškumo – veikimo „žmogaus rankomis“, baudžiamoji atsakomybė juridiniam asmeniui kyla tik nustačius fizinio asmens, susijusio su juridiniu asmeniu atitinkamais ryšiais, padarytą nusikalstamą veiką, o baudžiamojon atsakomybėn traukiamas tiek juridinis, tiek fizinis asmuo už tą pačią fizinio asmens padarytą nusikalstamą veiką.

Sutiktina su G. Švedo nuomone⁵³, jog išvestinė juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė yra labiau pagrįsta tiek teisine, tiek logine prasme dėl keleto aspektų: pirma, lingvistiškai aiškinant baudžiamajame įstatyme suformuotą nuostatą, jog juridinis asmuo atsako už fizinio asmens padarytas nusikalstamas veikas, leidžia teigti, kad nenustačius nusikalstamą veiką padariusio fizinio asmens – neįmanoma ir juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė, o jis pats negali padaryti nusikalstamos veikos; antra, būtent fizinis asmuo yra subjektas visų nusikalstamų veikų numatytų BK, kai juridinis asmuo atsako tik už tam tikras nusikalstamas veikas; trečia, įstatymų leidėjui pripažinus juridinį asmenį savarankišku nusikalstamos veikos subjektu, turėtų būti teisiškai reglamentuoti ir kiti baudžiamosios teisės institutai susiję su juridinio asmens subjektiškumu baudžiamajoje teisėje (pvz. bausmių skyrimo taisyklės, atsakomybę šalinančios aplinkybės ir pan.); ketvirta, pripažinus juridinį asmenį baudžiamosios teisės subjektu būtų pažeistos juridinio asmens procesinės teisės (pvz. teisė žinoti kuo yra įtariamas (kaltinamas), teisė į teisingą teismą ir pan.).

Todėl nenuostabu, kad toks specifinis juridinio asmens kaip teisinių santykių dalyvio per fizinius asmenis aiškinimas ir įtvirtinimas baudžiamajoje teisėje iškelia nemažai klausimų tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje.

Vienu iš diskutuotinių klausimų galima pateikti lygiateisiškumo principo pažeidimą juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės atveju. Konstitucinis Teismas aiškindamas ar juridinis asmuo traukiamas atsakomybėn už fizinio asmens padarytą veiką yra traktuojamas nevienodai fizinio asmens atžvilgiu, traukiamam baudžiamojon atsakomybėn už jo paties padarytą veiką ir tik esant jo kaltei, nustatė, jog tais atvejais kai įstatyme yra nustatytas nevienodas teisinis reguliavimas tam tikrų asmenų kategorijų, esančių skirtingose padėtyse atžvilgiu – nepažeidžia lygybės principo, o vertinant tokio skirtingo reguliavimo pagrįstumą atsižvelgiama į: konkrečias teisines aplinkybes, asmenų ir objektų teisinės padėties skirtumus; ar atitinkamų baudžiamosios teisės subjektų

(2004 m. liepos 5 d. redakcija) 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

⁵³ ŠVEDAS, G. *Kai kurie probleminiai juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės aspektai Lietuvos konstitucinėje jurisprudencijoje ir baudžiamosios justicijos doktrinoje. Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai, rinkinys*. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 97.

objektyvūs teisinės padėties skirtumai gali nulemti ir diferencijuotą jų baudžiamosios atsakomybės reguliavimą, todėl juridinis asmuo kaip specifinis teisinių santykių (baudžiamųjų teisinių santykių) subjektas, pagal savo požymius skiriasi nuo fizinio asmens kaip teisinių santykių (baudžiamųjų teisinių santykių) subjekto, todėl juridinio asmens ir fizinio asmens teisinė padėtis yra skirtinga; juridinio asmens specifika nulemia juridinio asmens kaltės neatsiejamumą nuo nusikalstamą veiką juridinio asmens naudai padariusio fizinio asmens, per kurį jis veikia, tam tikru aspektu nulemiančios juridinio asmens kaltės turinį⁵⁴.

Sekanti problema susijusi Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 str. 5 dalyje įtvirtintu draudimu bausti antrą kartą už tą pačią nusikalstamą veiką. Konstitucinis *non bis in idem* principas reiškia draudimą bausti antrą kartą už tą pačią teisei priešingą veiką - už tą patį nusikaltimą, taip pat ir už tą patį teisės pažeidimą, kuris nėra laikomas nusikaltimu, tačiau nepaneigiama galybė už tam tikrą teisės pažeidimą asmenį patraukti skirtingų rūšių teisinėn atsakomybėn bei nepaneigiant galimybės taikyti asmeniui daugiau tos pačios rūšies sankcijų už tą patį teisės pažeidimą (pvz. pagrindinę ir papildomą bausmę)⁵⁵. Taigi šiuo principu užtikrinama, kad tie patys asmenys nebūtų traukiami antrąkart teisinėn atsakomybėn už tapačius teisės pažeidimus. 1995 m. Europos žmogaus teisių teismo išnagrinėtoje byloje⁵⁶ konstatuota, kad *non bis in idem* principo pažeidimu yra laikoma ir tie atvejai, kai nepaisant skirtingų savo prigimtimi ir tikslais teisės aktų pažeidimų, esant faktiniam atsakomybės taikymo pagrindui – tam pačiam kaltininko elgesiui – konstatuojamas pažeidimas⁵⁷. Tačiau, nors šis konstitucinis principas draudžia dukart bausti tą patį asmenį už tą pačią veiką, tuo pačiu nėra paneigiama galimybė už tą pačią nusikalstamą veiką patraukti du arba daugiau nusikalstamus veiksmus atlikusių asmenų, kurių kaltė yra įrodyta; todėl traukiant baudžiamojon atsakomybėn fizinį asmenį padariusį nusikalstamą veiką ir juridinį asmenį, kuris pripažįstamas kaltu dėl fizinio asmens padarytos veikos įmonės naudai ar interesais baudžiamoji atsakomybė kyla dviem skirtingiems subjektams⁵⁸. Kadangi baudžiamosios atsakomybės atžvilgiu tiek fizinis

⁵⁴ ŠVEDAS, G. *Kai kurie probleminiai juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės aspektai Lietuvos konstitucinėje jurisprudencijoje ir baudžiamosios justicijos doktrinoje. Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai, rinkinys*. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 97.

⁵⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimas; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 21 d. nutarimas.

⁵⁶ Grandinger case. Judgement of 23 October 1995. Series A. No. 80.

⁵⁷ ŠULIJA, G., ŠULIJA, V. *Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės samprata ir taikymo problemos Lietuvoje*. Jurisprudencija, 2003, Nr. 41 (33), p. 96.

⁵⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija) 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

asmuo, tiek juridinis asmuo bus laikomi skirtingais subjektais, darytina išvada, jog *non bis in idem* principas taip pat nėra pažeidžiamas. Tokia pat pozicija palaikoma ir Lietuvos Aukščiausio teismo praktikoje: „Teisėjų kolegijos nuomone, traukiant baudžiamojon atsakomybėn akcinę bendrovę, jos akcininkų eventualiai netiesiogiai patiriama turinė žala, atsirandanti civilinių teisinių akcininkų ir bendrovės santykių kontekste, nelaikytina nubaudimu baudžiamąja teisine prasme. Šiuo atveju juridinio asmens elgesys, dėl kurio jam pritaikyta baudžiamoji atsakomybė, civilinės teisės prasme yra vienas iš veiksnių, turinčių reikšmės finansinei bendrovės situacijai, taigi ir akcininkų iš bendrovės gaunami realiai ar potencialiai naudai. Tačiau tokie civiliniai teisiniai padariniai yra už baudžiamąjį įstatymo taikymo srities ribų. <...> Taigi nėra pagrindo pripažinti, kad nuteisus už nusikalstamą veiką juridinį asmenį ir fizinį asmenį, kuris yra to juridinio asmens akcininkas, yra pažeidžiamas *non bis in idem* principas”⁵⁹. Tačiau, pastebėtina, kad draudimas bausti dukart už tą pačią veiką bus pažeistas tuo atveju kai fizinis ir juridinis asmuo bus laikomi tapačiu asmeniu, pavyzdžiui esant individualiai personalinei įmonei⁶⁰.

Vyraujant skirtingam juridinio asmens kaip nusikaltimo subjekto vertinimui išskiriamas ir dvejopas požiūris į bendrininkavimo instituto juridiniams asmenims taikymo galimybę. Juridinio asmens kaip teisinių santykių subjekto *inter alia* baudžiamųjų teisinių santykių subjekto koncepcijos šalininkų nuomone bendrininkavimo instituto taikymo ribojimas prieštarautų juridinio asmens kaip nusikaltimo subjekto koncepcijai. Pripažįstant idėją kai viena įmonė gali būti laikoma nusikalstamos veikos subjektu ir jos kaltę bei veiką „materializuojant“ tam tikrų juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės modelių taikymu, suponuoja galimybę tokiu pat būdu dviem arba daugiau įmonių padaryti nusikalstamą veiką, o įmones laikyti bendrininkėmis vadovaujantis bendraisiais bendrininkavimą apibūdinančiais požymiais ir taisyklėmis (pvz. bendrus subjektyvius ir objektyvius požymius)⁶¹. Taigi, fiziniam asmeniui padarius nusikalstamą veiką už kurią laikomas kaltu ir juridinis asmuo, atsakomybės klausimas

⁵⁹ Lietuvos Aukščiausio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. balandžio 27 d. nutartis byloje Nr. 2K-269/2010.

⁶⁰ ŠVEDAS, G. *Kai kurie probleminiai juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės aspektai Lietuvos konstitucinėje jurisprudencijoje ir baudžiamosios justicijos doktrinoje. Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės baudžiamąjį proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai, rinkinys*. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 98.

⁶¹ SOLOVEIČIKAS, D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai)*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 87. Toks modernus teisinis reglamentavimas yra įtvirtintas Slovėnijos baudžiamąjoje teisėje, Slovėnijos juridinių asmenų atsakomybės už nusikalstamas veikas akto 10 straipsnio nuostatose, kuriose numatyta, jog dviejų ar daugiau juridinių asmenų, kurie atitinka įmonių baudžiamosios atsakomybės kriterijus, daroma nusikalstamai veikai bus taikomas bendrininkavimo institutas. *Liability of legal persons for criminal offences act of the Republic of Slovenia*. [interaktyvus] [žiūrėta: 2016 m. kovo 10 d.]. Prieiga internetu: <<http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/si/si033en.pdf>>.

tampa pakankamai sudėtingas netaikant bendrininkavimo instituto. Nustačius abiejų asmenų valią nukreiptą į nusikalstamos veikos padarymą, kaltę bei vieno iš jų žinojimą apie kito valią padaryti nusikalstamą veiką ir veikimą kito asmens naudai – abejotinas atvejis, kad esant tokiai vien fizinių asmenų situacijai analogiškai nebūtų laikoma bendrininkavimu⁶². Kaip pavyzdį būtų galima pateikti teismų praktikoje analizuotą situaciją: „<...> gautus duomenis pateikė UAB „L“ direktoriui (dėl kurio ikiteisminis tyrimas buvo atskirtas), kuris tiksliai nenustatytu laiku ir vietoje į realiai jokios veiklos nevykdančios UAB „L“ 2004 m. gruodžio 28 d., 2006 m. gruodžio 29 d., 2007 m. kovo 22 d. ir 2007 m. balandžio 12 d. PVM sąskaitas–faktūras kompiuteriu įrašė E. D. ir L. D. pateiktus žinomai melagingus duomenis, jog tariamai UAB „L“ pardavė UAB „S“ paslaugų už 441 320 Lt, po to pasirašė minėtuose dokumentuose kaip UAB „L“ direktorius ir juos per asmenį, dėl kurio ikiteisminis tyrimas buvo atskirtas, perdavė L. D. <...> UAB „L“ direktorius, Vilniuje išgryninęs UAB „S“ į UAB „L“ sąskaitą pervestus pinigus, pagal iš anksto su E. D. ir L. D. sutartas apgaulės būdu įgyto svetimo turto (į valstybės biudžetą mokėtino PVM) tiksliai nenustatytas pasidalijimo proporcijas dalį pinigų pasidalijo su asmeniu, pasiūliusi daryti nusikalstamą veiką, o likusią dalį išgrynintų pinigų, taip pat dalį apgaulės būdu įgyto PVM, per šį asmenį perdavė E. D. ir L. D.”⁶³ Analizuojant tokią situaciją, hipotetiškai vertinant, jog UAB „L“ direktorius gautus nusikalstamu būdu pinigus panaudojo UAB „L“ įmonės naudai ir (arba) interesais, bendrininkavimo instituto taikymas UAB „L“ ir UAB „S“ (nevertinant juridinio asmens kaip subjekto specifikos) būtų akivaizdus ir teisingas. Teisės doktrinoje siekiant išspręsti bendrininkavimo problematišką taikymą juridiniams asmenims išskiriami galimi bendrininkavimo atvejai: kelių juridinių asmenų nusikalstamos veikos padarymo ir juridinio asmens nusikalstamo veikimo įgyvendinimo kartu su vienu ar keliais fizinis asmenimis; tačiau pabrėžtina, jog atvejis kai du ar daugiau įmonės darbuotojų padaro nusikaltimą įmonės naudai ir interesais yra laikomas ne bendrininkavimu, o atskirai traukiamais baudžiamojon atsakomybėn dviem atskirais fizinio ir juridinio asmens subjektais⁶⁴.

Skirtingas teisinis reglamentavimas – draudimas traukti juridinį asmenį kaip bendrininką yra įtvirtintas valstybėse, kurios juridinį asmenį laiko specifiniu, o ne savarankišku baudžiamųjų teisinių santykių subjektu. Lietuvos baudžiamajoje teisėje bendrininkavimas aiškinamas kaip tyčinis bendras dviejų ar daugiau tarpusavyje

⁶² DRAKŠAS, R. *Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės problematika*. Teisė, 2004, nr. 53, p. 75.

⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. gruodžio 3 d. nutartis byloje Nr. 2K-494/2013.

⁶⁴ SOLOVEIČIKAS, D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai)*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 87.

susitarusių, pakaltinamų ir sulaukusių baudžiamajame įstatyme nustatyto amžiaus asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką, o jis atskleidžiamas ir apibūdinamas objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių visuma. Lingvistiškai ir sistemiškai aiškinant BK 24 straipsnio ir 13 straipsnio nuostatas darytina išvada, jog bendrininkavimo subjektu – bendrininku gali būti pripažintas tik fizinis asmuo, o bendrininkavimas galimas kai nusikalstama veika daroma ne mažiau dviejų fizinių asmenų, pakaltinamų ir sulaukusių BK 13 str. numatyto amžiaus, todėl juridinis asmuo tiesioginiu bendrininkavimo subjektu negali būti. Taigi, kadangi juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė yra išvestinė – jai bendrininkavimo institutas yra netaikomas⁶⁵.

Įvertinus abiejų pozicijų argumentus ir atsižvelgiant į tai, jog juridinio asmens kaip teisinių santykių subjekto specifiškumas nulemia galimybę BK nustatyti diferencijuotą teisinį reguliavimą, susijusį su fizinio asmens ir juridinio asmens baudžiamąja atsakomybe dėl juridiniam asmeniui netaikomų tam tikrų fiziniams asmenims nustatytų baudžiamosios teisės normų - sutiktina su D. Soloveičiko nuomone⁶⁶, jog nėra teisinga ir pagrįsta pripažinti juridinio asmens (nors ir kaip specifinio subjekto) galimybę padaryti nusikalstamą veiką ir tuo pačiu visiškai neigti jo galimybę bendrininkauti; patį institutą būtų galima aiškinti atsižvelgiant į juridinio asmens esmę, nors ir negalint išskirti bendrininkavimo formų, tačiau klasifikaciją būtų galima sieti su taikoma fiziniams asmenims.

Analizuojant juridinio asmens subjektiškumo klausimą svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog juridinio asmens teisinės formos pakeitimas nėra laikoma juridinio asmens pabaiga. Remiantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – ir CK) 2.95 str. 1 dalimi juridiniai asmenys pasibaigia tik likvidavimo arba reorganizavimo būdu. Esant CK 2.104 str. numatytam juridinio asmens pertvarkymui pakeičiant teisinę formą, naujos teisinės formos juridinis asmuo perima visas pertvarkytojo juridinio asmens teises ir pareigas. Taigi, tokiu atveju juridinis asmuo nenutraukia savo veiklos, o yra pertvarkomas į kitos teisinės formos juridinį asmenį, kuris toliau veikia nauju teisiniu statusu – civilinės, bet ne baudžiamosios teisės prasme ir toliau išlieka baudžiamosios teisės subjektu. Tokia pozicija aiškintina ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje⁶⁷: „<...>po to, kai byla buvo paskirta nagrinėti teisiamejame posėdyje I. M. 2008 m. spalio 1 d. nusprendė

⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. vasario 18 d. nutartis byloje Nr. 2K-27/2014.

⁶⁶ SOLOVEIČIKAS, D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai)*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 87.

⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. liepos 2 d. nutartis byloje Nr. 2K-355/2010; tai pabrėžiama ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. gruodžio 23 d. nutartis byloje Nr. 2K-581/2010.

pertvarkyti neribotos atsakomybės juridinį asmenį IĮ „MS“ į ribotos atsakomybės juridinį asmenį UAB „MS“. Pertvarkymas pagal CK 2.104 straipsnio 1 dalį yra juridinio asmens teisinės formos pakeitimas, kai naujos teisinės formos juridinis asmuo perima visas pertvarkytojo juridinio asmens teises ir pareigas. Būtent CK 2.104 straipsnio 1 dalies pagrindu atsirado UAB „MS“, kurios vienintele akcininke tapo I. M.. Pabrėžtina, kad pagal UAB „MS“ įstatų I dalies 1 punktą ši bendrovė perima visas pertvarkomos IĮ „MS“ teises, pareigas, turtą ir prievoles, įskaitant nesumokėtas į Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetą, taip pat mokesčio administratoriaus pareigūnų ir kitų valstybės institucijų priskaičiuotas sumas, tarp jų baudas ir delspinigius. Bylos nagrinėjimo teisme metu tapo žinoma, kad 2008 m. spalio 23 d. Juridinių asmenų registre buvo įregistruotas juridinis asmuo UAB „MS“, t. y. pasikeitė juridinio asmens teisinė forma, bet tai nėra juridinio asmens pabaiga. Pagal CK 2.95 straipsnio 1 dalį juridiniai asmenys pasibaigia likvidavimo arba reorganizavimo būdu. Juridinių asmenų pertvarkymas nėra jų pabaiga, todėl Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 29 d. nuosprendžio išvada, kad UAB „MS“ neatsako už juridinio asmens IĮ „MS“ veiką, nepagrįsta įstatymais, prieštarauja faktinėms aplinkybėms. Juridinio asmens pertvarkymas nėra pagrindas atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės pertvarkytoją, kaip juridinį asmenį. Toks atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindas Lietuvos Respublikos BK nenustatytas”.

Tačiau, kaip pavyzdį atspindintį baudžiamosios atsakomybės išvengimą reorganizuojant juridinį asmenį būtų galima pateikti bylą⁶⁸ dėl Darbo partijos baudžiamosios atsakomybės. Pažymėtina, kad Lietuvos teismų praktikoje nėra suformuotos teismų praktikos dėl juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės po jo reorganizavimo. Pagal CK 2.95 str. 1 dalį juridinis asmuo pasibaigia likvidavimo arba reorganizavimo būdu; CK 2.97 str. numatyta, jog juridiniai asmenys gali būti reorganizuojami jungimo (prijungimo, sujungimo) ir skaidymo (išdalijimo, padalijimo) būdu. Šiuo konkrečiu atveju susijungia du skirtingi juridiniai asmenys (dvi politinės partijos), iš kurių viena yra traukiama baudžiamoj atsakomybėn. Reorganizavus trauktiną baudžiamojon atsakomybėn juridinį asmenį į naują juridinį asmenį, o trauktiną baudžiamojon atsakomybėn juridinį asmenį išregistravus ir nutraukus jo veiklą, baudžiamoji atsakomybė taptų negalima, nes neliktų baustino juridinio asmens. Atsižvelgiant į tai, kad nesant teisinio reguliavimo dėl juridinių asmenų baudžiamosios

⁶⁸ Lietuvos Apeliacinio Teismo 2016 m. vasario 1 d. nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-293-177/2016.

atsakomybės pritaikius įstatymo analogiją juridinio asmens egzistavimas laikomas pasibaigusi, kas suponuoja ir baudžiamosios bylos nutraukimą.

Tačiau kyla klausimas ar toks aiškinimas nesudaro pagrindo juridiniams asmenims piktnaudžiauti baudžiamojoje teisėje nesureglamentuotu klausimu, kuris pritaikius įstatymo analogiją sudaro sąlygas išvengti baudžiamosios atsakomybės?

Atsakant į šį klausimą paminėtini generalinio prokuroro apeliaciniame skunde išdėstyti argumentai⁶⁹:

1. Po juridinio asmens reorganizavimo vieni juridiniai asmenys pasibaigia, tačiau jų veikla tęsiama po reorganizavimo likusių ar naujai sukurtų juridinių asmenų, kuriems pereina visos reorganizuojamų asmenų teisės ir pareigos;
2. Juridinio asmens reorganizavimas negali būti prilyginamas juridinio asmens mirčiai, nes reorganizuotas juridinis asmuo, nors ir pakeitęs savo juridinį statusą, gavęs naują juridinio asmens kodą, pavadinimą, adresą ir pan., toliau tęsia savo veiklą, vykdo pasibaigusio juridinio asmens teises bei pareigas, t. y. toks juridinis asmuo ir toliau išlieka „gyvybingas“, negali būti laikomas „mirusiu“;
3. Kadangi Lietuvos Respublikoje nėra teismų praktikos dėl juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės po jo reorganizavimo, atsižvelgtina į panašius klausimus aiškinusias Lietuvos Aukščiausiojo teismo nutartis⁷⁰, taip pat Lietuvos teisės doktrinoje nėra nagrinėta analizuojama situacija, todėl reikėtų remtis užsienio šalių mokslininkų darbų idėjomis, kuriose nurodoma, kad sprendžiant dėl reorganizuoto juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės, būtina nustatyti reorganizuoto asmens veiklos tęstinumą pagal tokius kriterijus: 1) ar naujoji įmonė iš prieš tai buvusios įmonės gauna turtą; 2) ar naujoji įmonė pasekėja vykdo analogišką veiklą kaip ir senoji; 3) ar naujoje įmonėje dirba tie patys valdantieji asmenys kaip ir senojoje.

Remiantis išdėstytu (neanalizuojant šioje konkrečioje byloje politinės partijos kaip viešojo juridinio asmens specifiškumo) būtų galima teigti, kad nustačius reorganizuotame juridiniame asmenyje minėtas aplinkybes ir tik formalų juridinio asmens teisinių santykių

⁶⁹ Lietuvos Apeliacinio Teismo 2016 m. vasario 1 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-293-177/2016.

⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. liepos 2 d. nutartis byloje Nr. 2K-355/2010, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. balandžio 17 d. nutartis byloje Nr. 2K-7-84/2012.

pakeitimą – reorganizuotas juridinis asmuo turėtų būti traukiamas baudžiamojon atsakomybèn.

3. JURIDINIO ASMENS BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS PAGRINDAI IR JŲ PROBLEMINEIAI ASPEKTAI

Lietuvos Respublika įgyvendindama tarptautinių sutarčių ir Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimus dėl juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės pagrindo ir sąlygų, baudžiamajame įstatyme įtvirtino tik tokias sąlygas ir pagrindus, kurie tiesiogiai išplaukia iš Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių ir Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimų⁷¹.

Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės sąlygos buvo suformuotos remiantis 1999 m. sausio 27 d. Europos Tarybos Baudžiamosios teisės konvencijos dėl korupcijos nuostatomis. Šios konvencijos 18 str. 1 dalyje įtvirtinta⁷²: „Kiekviena Šalis priima reikiamus teisės aktus ir imasi kitų būtinų priemonių, kad užtikrintų galimybę patraukti atsakomybėn juridinius asmenis už pagal šią Konvenciją nustatytus aktyviojo kyšininkavimo, prekybos poveikiu ir pinigų plovimo baudžiamuosius nusikaltimus, kuriuos jų naudai įvykdo fizinis asmuo, veikdamas individualiai arba kaip juridinio asmens organo dalis, juridiniame asmenyje užimantis vadovaujančią padėtį, pagrįstą: juridinio asmens atstovavimo teise; arba įgaliojimu priimti sprendimus juridinio asmens vardu; arba įgaliojimu kontroliuoti juridinį asmenį; taip pat už fizinio asmens bendrininkavimą vykdant pirmiau minėtus nusikaltimus arba jų kurstymą”.

Pritaikius konvencijos nuostatas pagal Lietuvos baudžiamosios teisės techniką ir jas inkorporavus į baudžiamąjį įstatymą BK 20 str. (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) yra įtvirtintos juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės taikymo sąlygos ir pagrindai.

Prieš pardedant juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės pagrindų ir sąlygų analizę svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog tokios svarbios sąvokos kaip: juridinis asmuo, vadovaujančios pareigos, atstovavimas juridiniam asmeniui ir kt. turinčios esminę reikšmę aiškinant juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės institutą nėra apibrėžtos BK, būtent dėl jų svarbos Konstitucinis Teismas nurodė, kad teisinio reguliavimo nuostatos turi būti aiškinamos ne tik sistemiškai tarpusavyje, bet ir kartu su kituose įstatymuose įtvirtintomis nuostatomis, reguliuojančiomis juridinio asmens valdymo organų sudarymą, teisų ir pareigų įgyvendinimą bei atstovavimo teisinius santykius⁷³.

⁷¹ ŠVEDAS, G. *Kai kurie probleminiai juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės aspektai Lietuvos konstitucinėje jurisprudencijoje ir baudžiamosios justicijos doktrinoje. Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai, rinkinys*. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 95.

⁷² 1999 m. sausio 27 d. Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos. Valstybės žinios, 2002, Nr. 23-853.

⁷³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies

Juridinio asmens sąvoka nustatyta CK 2.33 str. 1 dalyje: „Juridinis asmuo yra savo pavadinimą turinti įmonė, įstaiga ar organizacija, kuri gali savo vardu įgyti ir turėti teises bei pareigas, būti ieškovu ar atsakovu teisme”. Ši norma gali būti aiškinama siaurai nustatant juridinio asmens požymius: organizuotumo, identiteto, galėjimo būti ieškovu ar atsakovu teisme bei įgyti tam tikras teises ir pareigas, ir išplečiant aiškinimą: turto atskirumo nuo jo dalyvių aspektu, galėjimo sudaryti savo vardu sandorius, savarankiškų tikslų ir interesų turėjimą⁷⁴. Analizuojant pateiktą sąvoką kartu su CK 2.81 str. 1 ir 4 dalimi⁷⁵ galima daryti išvadą, kad juridinis asmuo turėdamas teismumą ir veiksnumą bei savarankišką struktūrą t. y. būdamas savarankišku teisinių santykių subjektu, teisinių santykių subjektu tampa per vadovą, įgaliotą atstovą ar kitus fizinius asmenis. Taigi, juridinių asmenų veikla yra neatsiejama nuo fizinių asmenų per kuriuos jis veikia ir be jų veiklos būtų apskritai neįmanoma⁷⁶.

Juridiniams asmenims baudžiamoji atsakomybė gali kilti tik už tas nusikalstamas veikas, už kurias BK specialiosios dalies straipsniuose yra numatyta atsakomybė ir juridiniam asmeniui. Pažymėtina, kad nusikalstamų veikų, už kurias numatyta juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė, sąrašo plėtimas iš esmės siejamas su Europos Sąjungos antrinės teisės aktų reikalavimų įgyvendinimu⁷⁷. Pagal galiojančią 2015 m. lapkričio 26 d. BK redakciją baudžiamoji atsakomybė juridiniams asmenims numatyta: 123¹, 132, 137, 145, 147, 147¹, 147², 148, 149, 150, 151, 151¹, 152¹, 153, 157, 162, 166, 167, 168, 170, 170¹, 170², 172, 173, 174, 175, 178, 179, 182, 183, 184, 186, 188, 189, 189¹, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 198¹, 198², 199, 199¹, 199², 200, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 225, 226, 227, 228, 231, 233, 249, 249¹, 250, 250¹, 250², 250³, 250⁴, 250⁵, 251, 251¹, 252, 253¹, 255, 256, 256¹, 257, 257¹, 260, 265, 266, 267, 267¹, 268, 270, 270¹, 270², 270³, 271, 271¹, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 280, 292, 292¹, 293, 300, 301, 302, 302¹, 303, 304, 305, 306, 306¹, 306²,

(2004 m. liepos 5 d. redakcija) 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

⁷⁴ ABRAMAVIČIUS, A., *et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*: bendroji dalis. 1-98 straipsniai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 122.

⁷⁵ LR CK 2.81 straipsnis. Juridinio asmens organai: 1. Juridiniai asmenys įgyja civilines teise, prisiima civilines teises ir pareigas ir jas įgyvendina per savo organus, kurie sudaromi ir veikia pagal įstatymus ir juridinių asmenų steigimo dokumentus. 4. Juridinio asmens valdymo organų nariais gali būti tik fiziniai asmenys, o kitų organų nariais – ir fiziniai, ir juridiniai asmenys.

⁷⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija) 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

⁷⁷ ŠVEDAS, G. *Kai kurie probleminiai juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės aspektai Lietuvos konstitucinėje jurisprudencijoje ir baudžiamosios justicijos doktrinoje. Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai, rinkinys*. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 95.

307, 308, 308¹, 309, 310 straipsniuose, ir nuo 2016 sausio 1 d. 276¹ straipsnyje.

3.1. BK 20 str. 2 dalyje numatytos juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės sąlygos

Juridinis asmuo atsako už BK specialiojoje dalyje numatytas nusikalstamas veikas tik nustačius BK 20 str. 2 ir 3 dalyje įtvirtintas sąlygas: 2 dalyje – kai juridinis asmuo atsako už fizinio asmens nusikalstamas veikas padarytas jo naudai arba interesais, veikęs individualiai ar juridinio asmens vardu fizinis asmuo einantis vadovaujančias pareigas juridiniame asmenyje ir turintis teisę atstovauti, priimti sprendimus ar kontroliuoti juridinį asmenį ir jo vykdomą veiklą. 3 dalyje – juridinis asmuo atsako už jo darbuotojo ar įgalioto atstovo padarytą nusikalstamą veiką juridinio asmens naudai, jei ji įvykdyta dėl 2 dalyje nurodyto vadovaujančias pareigas užimančio asmens nepakankamos priežiūros arba kontrolės. Atsižvelgiant į BK 20 str. įtvirtintas sąlygas, galima išskirti dvi pagrindines grupes: a) nusikalstamą veiką padariusio subjekto specifiniai požymiai (asmuo einantis vadovaujančias pareigas juridiniame asmenyje ir turintis vieną iš alternatyvių požymių: teisę atstovauti juridiniam asmeniui, priimti sprendimus arba kontroliuoti juo veiklą. Taip pat juridinio asmens darbuotojas ar įgaliotas atstovas, esant nepakankamai BK 20 str. 2 d. numatyto asmens priežiūrai) ir b) apibūdinantys pačią nusikalstamą veiką, jos padarymo tikslą ir motyvą (juridinio asmens naudai arba interesais, padaryta individualiai arba juridinio asmens vardu)⁷⁸.

Pagal BK 20 str. 2 dalį, pirmąją juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės sąlyga būtų galima išskirti fizinio asmens padarytą nusikalstamą veiką t.y. fizinio asmens padariusio nusikaltimo sudėtyje numatytus požymius atitinkančią veiką. Antroji sąlyga sietina su fizinio asmens pareigomis juridiniame asmenyje – ėjimu vadovaujančių pareigų, ir jo turima teise atstovauti juridiniam asmeniui, priimti sprendimus juridinio asmens vardu arba kontroliuoti juridinio asmens veiklą.

BK nėra apibrėžtos „vadovaujančių pareigų“ sąvokos ir nenurodyta kokios pareigos priklauso šiai sąvokai. Remiantis ūkio subjektų veiklą reglamentuojančiomis teisės aktų⁷⁹ nuostatomis susijusiomis su juridinių asmenų valdymo organų kompetencija ir struktūra yra atskleidžiamos šios sąvokos esminiai aspektai. Vadovaujančiomis pareigomis

⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. balandžio 27 d. nutartis byloje Nr. 2K-269/2010.

⁷⁹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.81 str., 2.82 str.; Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 37 str.; Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių įmonių įstatymo 11 str.; Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymo 7str., 9 str.; Lietuvos Respublikos politinių partijų įstatymo 6 str.; Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos fondų įstatymo 7 str., 9 str. Iš: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija) 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

laikytinos tokios pareigos, kurios paprastai yra susijusios su valdymo organo galimybe teikti kitiems juridinio asmens darbuotojams privalomus nurodymus ir įsakymus bei teise formuoti juridinio asmens ar jo struktūrinės dalies veiklos ar funkcionavimo kryptis⁸⁰. Pagal E. Sinkevičių būtent valdymo organų narių padaryta nusikalstama veika visų pirma turi būti vertinama kaip *ėjusio vadovaujančias pareigas* juridiniame asmenyje ir tik išimtiniais įstatyme numatytais atvejais juridinio asmens dalyvis gali sukurti juridiniam asmeniui teises ir pareigas⁸¹. Tačiau atkreiptinas dėmesys į šiuolaikinių įmonių sudėtingą struktūrą, jų veiklos mastą dažnai apimančią didelius regionus, steigimo, valdymo formų, veiklos įvairovę. Įprastas aiškinimas, jog juridinio asmens subjektiškumą įgyvendina tik jo valdymo organai tampa ne visiškai tikslu ir galėtų sudaryti pagrindą juridiniams asmenims manipuliuoti valdymo organų struktūra siekiant išvengti baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamas veikas. Šiuolaikinėse įmonėse valdymas yra organizuojamas atsakomybę padalijant tarp vadovų, o didelėse įmonėse asmenys, kurie pagal tradicinę doktriną yra sutapatinami su juridiniu asmeniu dažniausiai sprendžia strateginio valdymo ir organizacijos formavimo klausimais, o kasdienę veiklą, kurioje dažniausiai padaromos nusikalstamos veikos organizuoja ir ją prižiūri skyrių ar padalinių vadovai⁸².

Siekiant patraukti juridinį asmenį baudžiamojon atsakomybėn „vadovaujančių pareigų“ sąvokai taikomas ne lingvistinis, o sisteminis aiškinimas atsižvelgiant į tam tikrus kriterijus: konkretaus fizinio asmens einamas pareigas ir jų aprašymą, vykdomas funkcijas ir juridinio asmens valdymo struktūrą, padedančius kompleksiskai įvertinti tam tikro fizinio asmens vaidmenį juridinio asmens veikloje⁸³.

Tam, kad juridiniam asmeniui kiltų baudžiamoji atsakomybė už vadovaujančias pareigas einančio asmens padarytą nusikalstamą veiką būtina atsižvelgti tris alternatyvius reikalavimus taikomus fiziniam asmeniui. Fizinis asmuo turi turėti teisę atstovauti juridiniam asmeniui. Atstovavimą šiuo atveju reikia aiškinti kuo plačiausiai pagal civilinėje teisėje numatytas atstovavimo instituto taisykles - kaip teisę priimti sprendimus juridinio asmens vardu (užimant juridiniame asmenyje vadovaujančias pareigas) esant

⁸⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija) 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

⁸¹ SINKEVIČIUS, E. *Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės problemos*. Teisė, 2000, nr. 36, p. 136.

⁸² LIGEIKAITĖ, I. *Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygos*. Jurisprudencija, 2003, nr. 45 (37), p. 53.

⁸³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija) 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

teisiniams santykiams su trečiaisiais asmenimis viešosios arba privatinės teisės srityje. Taigi atstovavimas turi būti suprantas kaip nesutartinis t. y. teisė veikti juridinio asmens vardu siejama su atitinkamo fizinio asmens užimamomis vadovaujančiomis pareigomis⁸⁴.

Fizinis asmuo turi turėti teisę priimti sprendimus juridinio asmens vardu. Šis požymis reiškia vadovaujančias pareigas užimančio fizinio asmens teisę priimti sprendimus bent vienos vidinės ar išorinės juridinio asmens vykdomos veiklos srityje. Ši teisė gali apimti kompetenciją priimti juridinio asmens veiklos organizavimo, asmens subjektiškumo įgyvendinimo bei įstatymų numatytų pareigų vykdymo organizavimo ir užtikrinimo (pvz. buhalterinės apskaitos tvarkymas) sprendimus⁸⁵.

Teisės kontroliuoti juridinio asmens veiklą požymis, kaip ir anksčiau išvardinti yra aiškinamas remiantis teisės aktų nuostatomis, kurios reglamentuoja juridinio asmens valdymo organų kompetenciją. Šiame kontekste aiškintina vadovaujančias pareigas užimančio asmens teisė yra susijusi su juridinio asmens vidinės veiklos sritimi – priežiūra užtikrinti juridinio asmens tinkamos veiklos vykdymą, paaiškėjus esant netinkamam arba nepakankamai tinkamam veiklos vykdymui, teise imtis priemonių maksimaliems veiklos rezultatams užtikrinti. Aiškinant šį požymį galioja prezumpcija taikoma kiekvienam juridinio asmens valdymo organo nariui, jog siekiant užtikrinti juridinio asmens vidinės ir išorinės veiklos atitiktį galiojantiems įstatymams – kiekvienas valdymo organo narys yra atsakingas už juridinio asmens vidinės veiklos kontrolės vykdymą⁸⁶. Šia vadovaujančias pareigas einančio asmens teise siekiama užtikrinti juridinio asmens veiklos teisėtumą, veiksmingumą, rezultatyvumą, strateginių tikslų įgyvendinimą, efektyvų ir teisėtą finansinių išteklių naudojimą ir jų apskaitą, išipareigojimų tretiesiems asmenims laikymąsi ir su tuo susijusių rizikos veiksnių valdymą, kas leidžia tvirtinti, jog kontrolė turi būti siejama su vykdomos juridinio asmens veiklos ir juridinio asmens įgaliotų atstovų ar darbuotojų, užtikrinančių juridinio asmens vardu atliekamų veiksmų teisėtumą, kontrole⁸⁷.

Tam, kad juridinis asmuo būtų patrauktas baudžiamojon atsakomybėn itin svarbu nustatyti fizinio asmens veikiančio individualiai ar juridinio asmens vardu ir turinčio šio straipsnio 2 dalyje numatytus įgaliojimus, padarytos nusikalstamos veikos ryšį su

⁸⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija) 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

⁸⁵ SINKEVIČIUS, E. *Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės problemos*. Teisė, 2000, nr. 36, p. 138.

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija) 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

juridiniu asmeniu t. y. nustatyti ar nusikalstama veika padaryta juridinio asmens naudai arba juridinio asmens interesais. Iš to išplaukia trečioji juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės sąlyga numatyta BK analizuojamo straipsnio dalyje – nusikalstamos veikos padarymas individualiai arba juridinio asmens vardu ir juridinio asmens naudai arba interesais.

Nusikalstamos veikos padarymas juridinio asmens *naudai* arba *interesais* yra alternatyvios baudžiamosios atsakomybės sąlygos, todėl bent vieną jų būtina nustatyti padarytoje nusikalstamoje veikoje siekiant juridinį asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn BK 20 str. 2 d. įtvirtintu pagrindu.

Teisinėje literatūroje *naudos*⁸⁸ samprata aiškintina dvejopai: siaurai – nauda suprantama kaip bet kokia turtinė nauda (pvz. privalomų mokesčių išvengimas, pinigais įkainojamų vertybių įgijimas, nepakitusios savo turto vertės išlaikymas). Jos buvimo faktas yra nustatomas remiantis juridine ir ekonomine turto sampratomis. Principo „*teisinga yra tai, kad niekas netaptų turtingesnis darydamas žalą kitam*“ taikymas fizinių ir juridinių asmenų veikloje pasireiškia teisingu, sąžiningu ir protingu savo teisių ir pareigų vykdymu, todėl darant nusikalstamą veiką išvengiant privalomų išlaidų ar neteisėtai ir nepagrįstai praturtėjant arba išsaugant savo turtą (ekonominiu požiūriu) nepakitusį, tačiau kitų asmenų sąskaita ir nenaudai, laikoma iš nusikalstamos veikos gauta nauda⁸⁹. Taip pat svarbu nustatyti fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos tiesioginį arba netiesioginį priežastinį ryšį su juridinio asmens gaunamos naudos sąlyga. Nustatant netiesioginį priežastinį ryšį konstatuojama, kad nusikalstama veika yra juridinio asmens turto masės piniginės išraiškos padidėjimo *conditio sine qua non* – bent viena iš keleto juridinio asmens neteisėto ir nepagrįsto praturtėjimo priežasčių⁹⁰. Plačiau aiškinant naudos požymį jis apima ne tik materialinę naudą gaunamą iš nusikalstamos veikos, bet ir kitokią neturtinę naudą. Siekiant nustatyti, jog asmuo veikė juridinio asmens naudai pakanka įrodyti jo veikimą juridinio asmens interesais t. y. veikimą turint tikslą padėti juridinio asmens veiklai ar jam ką nors padaryti⁹¹.

Kitas alternatyvus požymis – *juridinio asmens interesais* suprantamas kaip nematerialių juridinio asmens siekių įgyvendinimas. Nors *intereso* sąvoka dažnai vartojama materialiojoje ir procesinėje teisėje, pagal E. Sinkevičių *juridinio asmens interesais* požymio aiškinimas yra praktiškai neįmanomas dėl anksčiau minėtos sąvokos turinio neapibrėžtumo. Atsižvelgiant į tai, jog interesas subjektui dažniausiai atsiranda

⁸⁸ Naudos požymis analogiškai aiškinamas ir BK 20 str. 3 dalyje.

⁸⁹ SINKEVIČIUS, E. *Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės problemos*. Teisė, 2000, nr. 36, p. 138.

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ LIGEIKAITĖ, I. *Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygos*. Jurisprudencija, 2003, nr. 45 (37), p. 54.

anksčiau nei pati subjektinė teisė ir ji suteikiama būtent dėl siekio patenkinti tam tikrą interesą, galima apibrėžti *intereso* sąvoką BK 20 str. 2 d. požiūriu – tai, kas subjektyviai svarbu juridiniam asmeniui ir kas, jo valdymo organų manymu padės juridiniam asmeniui siekti savo tikslų ir sėkmingai funkcionuoti t. y. visa tai, kas tiesiogiai susiję su jo padėtimi rinkoje, visuomenėje, veikla ar egzistavimu⁹². Tačiau atkreiptinas dėmesys, jog intereso ir naudos sąvokos yra glaudžiai susijusios, kadangi pats interesas egzistuoja tik iki to momento kol nėra įvertintas pinigine išraiška. Nuo to momento kai interesas objektyviai gali būti materializuotas – įvertintas pinigais, ir ekonomine prasme sudaryti tam tikro asmens turto sudedamąją dalį, interesas pagal BK 20 str. 2 dalį tampa turtine nauda⁹³.

Konstatuojant šią sąlygą turi būti nustatyta, kad iš fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos juridinis asmuo turi (turės) naudos ir tą naudą pripažįstą (pvz., neteisėtu būdu išgryninti pinigai, naudojami įmonės interesams užtikrinti) arba kai juridinis asmuo suinteresuotas tokia veikla ir jos sukuriama padariniais (pvz. tokia nusikalstama veika buvo realiai naudinga įmonės ūkinės veiklos perspektyvai, ir jos konkurencingumui, įmonės įvaizdžiui ar suteikė pranašumą viešųjų pirkimų konkursuose prieš kitas įmones)⁹⁴. Taigi, juridinis asmuo dėl vadovujančias pareigas užimančio asmens neteisėtų veiksmų gali gauti tiek realios materialinės, tiek nematerialinės naudos⁹⁵.

Dėl savo vertinamojo pobūdžio sąlyga *juridinio asmens naudai ir interesais* yra gana dažnai aiškinama teismų praktikoje:

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo nutartyje⁹⁶ sąlygos juridinio asmens naudai ir interesais nustatymo klausimu įtvirtino dvi pagrindines šios sąlygos aiškinimo taisykles leidžiančias efektyviau nustatyti ar nusikalstama veika buvo padaryta juridinio asmens naudai ar interesais. Viena jų yra susijusi su juridinio asmens gautos naudos ir patirtos žalos iš fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos santykiu. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo⁹⁷, kad kai fizinis asmuo siekdamas asmeninės naudos ir turėdamas vieningą sumanymą pasisavinti juridinio asmens turtą padaro kelias nusikalstamas veikas, o taip pat ir tokias dėl kurių objektyviai atitinkamą naudą gauna ir jo vadovaujamas

⁹² SINKEVIČIUS, E. *Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės problemos*. Teisė, 2000, nr. 36, p. 139.

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. gruodžio 3 d. nutartis byloje Nr. 2K-494/2013;

⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. birželio 28 d. nutartis byloje Nr. 2K-345/2011.

⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2012 m. sausio 10 d. nutartis byloje Nr. 2K-P-95/2012.

⁹⁷ Ibid.

juridinis asmuo – reikia vertinti kartu su kitomis veikomis, kurias darant buvo įgyvendintas vieningas fizinio asmens sumanymas pasisavinti asmens turtą. Nors kiekviena atskira nusikalstama veika gali suponuoti tam tikros turtinės naudos atsiradimą juridiniam asmeniui, tačiau sprendžiant klausimą dėl juridinio asmens patraukimo baudžiamojon atsakomybėn turi būti atsižvelgta į tai, kad fiziniam asmeniui įgyvendinus savo sumanymą asmeniniais tikslais pasisavinti juridinio asmens turtą, visų nusikalstamų veikų (taip pat ir tokių, iš kurių juridinis asmuo objektyviai gavo tam tikros naudos), galutinis padarinys (rezultatas) gali būti turtinės žalos juridiniam asmeniui padarymas, o būtent - juridiniam asmeniui atsiradusi turtinė žala gali paneigti naudą, kuri buvo gauta iš nusikalstamų veikų, apjungtų fizinio asmens vieningos tyčios pasisavinti juridinio asmens turtą⁹⁸. Pavyzdžiui: „<...> nusikalstamas veikas J. A. Ž. padarė siekdamas asmeninės naudos, padarė žalos ne tik valstybei, bet ir įmonei. UAB (duomenys neskelbtini) dėl neteisėtų ir nusikalstamų direktoriaus J. A. Ž. veiksmų patyrė 396 359,13 Lt nuostolių. <...> Mechaniskai skaičiuojant akivaizdu, kad bendrovei padaryta žala paneigia tą naudą, kurią ši bendrovė objektyviai gavo sumažinus mokėtinus mokesčius (40 302,63 Lt PVM ir 44 084,70 Lt pelno mokestis)“⁹⁹.

Darytina išvada, kad fiziniam asmeniui padarius nusikalstamą veiką ir net juridiniam asmeniui objektyviai gavus naudos iš neteisėtų veiksmų, baudžiamoji atsakomybė BK 20 str. 2 d. prasme gali nekilti dėl sąlygos *juridinio asmens naudai ir interesais* nebuvimo. Pažymėtina, jog aiškinant naudos požymį ir jo nustatymo būtinumą siekiant patraukti juridinį asmenį BK 20 str. 2 d. pagrindu, turi būti nustatytas fizinio asmens siekis nusikalstama veika gauti naudos juridiniam asmeniui (tai nereiškia, vienintelio ir pagrindinio fizinio asmens daromos veikos tikslo), tačiau juridiniam asmeniui baudžiamoji atsakomybė gali būti taikoma nepriklausomai nuo to jis gavo realios naudos iš nusikalstamos veikos, ar ne¹⁰⁰.

Sekanti taisyklė yra susijusi su naudos sąlyga – nustatymu, kur ir koku tikslu buvo konkrečiai panaudota iš padarytos nusikalstamos veikos gauta turtinė nauda. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad tuo atveju kai fizinis asmuo, turintis BK 20 str. numatytus įgaliojimus, padaryta nusikalstama veika yra gavęs turtinę naudą, būtina tirti ar pasisavinta turtinė nauda buvo naudojama asmeniniams poreikiams tenkinti ar bendrovės

⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2012 m. sausio 10 d. nutartis byloje Nr. 2K-P-95/2012; tai pabrėžiama ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. vasario 28 d. nutartis byloje Nr. 2K-25/2012.

⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. vasario 28 d. nutartis byloje Nr. 2K-25/2012.

¹⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis byloje Nr. 2K-582/2010; tai pabrėžiama ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. balandžio 12 d. nutartis byloje Nr. 2K-175/2011.

naudai ir interesais¹⁰¹. Tokia fizinio asmens iš nusikalstamos veikos gauta asmeninė nauda puikiai atsispindi teismų praktikoje, antai: „<...> visi nuteistojo K. M. nusikalstami veiksmai buvo apimti vieningo sumanymo pasisavinti UAB „P.“ turtą ir tuo siekė gauti turtinę naudą ne įmonei, o sau asmeniškai: jis iš bendrovės pasisavino 442 226,90 Lt – taip padarė žalą bendrovei ir valstybei, nes būtent nuo šios sumos nesumokėjo mokesčių (83 122,7 Lt) į valstybės biudžetą, kurie beveik šešis kartus mažesni nei pasisavintas turtas t. y. neveikė juridinio asmens naudai ar interesais, nes pasisavintus pinigus naudojo savo interesais”¹⁰²; „<...> kaip matyti iš bylos medžiagos, šernienos dešros naudojant UAB „A.“ įrangą buvo gaminamos teikiant asmeninę paslaugą pažįstamiems ir byloje nėra duomenų apie tai, kad tai buvo daroma bendrovės naudai arba interesais. Konstatuotina, kad J. J. ir M. A. nusikalstami veiksmai nagrinėjamoje byloje negali būti laikomi veikimu bendrovės naudai ar interesais BK 20 straipsnio prasme, t. y. šiuo atveju nėra juridinio asmens baudžiamajai atsakomybei būtinų sąlygų visumos, nustatytos BK 20 straipsnyje”¹⁰³. Šios aplinkybės nustatymas yra svarbus dėl keleto aspektų: a) nulemia juridinio asmens teisę žinoti kuo jis kaltinamas bei teisę į gynybą; b) padeda teisiškai įvertinti veiką ir leidžia nustatyti, kada fizinio asmens padaryta nusikalstama veika gali būti vertinama kaip juridinio asmens padaryta nusikalstama veika, t. y. kai iš tokios nusikalstamos veikos juridinis asmuo turi konkrečios naudos ir tą naudą pripažįsta arba kai juridinis asmuo yra suinteresuotas tokia veika jos sukeliama padariniais¹⁰⁴.

Taigi, siekiant nustatyti ar nusikalstama veika buvo padaryta juridinio asmens naudai ir interesais nepakanka nustatyti vien gautos turtinės naudos, tačiau būtina atsižvelgti į bylos aplinkybių visumą atskleidžiančią teisiškai reikšmingą ryšį tarp fizinio ir juridinio asmens. Kaip pavyzdys pateiktina Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika: „Teismai nustatė, kad pagal netikras UAB „L“ PVM sąskaitas faktūras pervesti ir vėliau susigrąžinti UAB „S“ pinigai E. D. nurodymu buvo laikomi bendrovės seife, neįtraukus jų į buhalterinės apskaitos dokumentus. Neapskaitytais pinigais, anot nuteistosios L. D., naudojosi ir įmonės akcininkai ir direktorius E. D. Pinigai, jos žiniomis, buvo naudojami reprezentacinėms išlaidoms, darbuotojams sveikinti, kitoms progoms.<...> atsiskaitymais su privačiais konsultantais, kitomis bendrovės reikmėmis. UAB „S“ dėl E. D. padarytų nusikalstamų veiksmų nepatyrė turtinės žalos, nes išgryninti pinigai, kaip nustatyta, buvo

¹⁰¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2012 m. sausio 10 d. nutartis byloje Nr. 2K-P-95/2012.

¹⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis byloje Nr. 2K-582/2010.

¹⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. birželio 10 d. nutartis byloje Nr. 2K-277/2014.

¹⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2012 m. sausio 10 d. nutartis byloje Nr. 2K-P-95/2012.

naudojami įmonės reikmėms. <...> Neapskaičytais pinigais (imdamas beprocentines paskolas), pagal bylos duomenis, naudojosi ir bendrovės akcininkas, taip pat ir valdybos narys B. P. B. (valdęs 29.99 proc. įstatinio kapitalo). UAB „S“ akcininkas bei valdybos narys J. B. (nuteistas baudžiamuoju įsakymu). Nustatytos aplinkybės teismui leido daryti išvadą, kad kasatoriams inkriminuojamų veikų laikotarpiu juridinio asmens savininkas (akcininkai), taip pat ir bendrovės valdyba, neužtikrino veiksmingos nuteistojo E. D., kaip generalinio direktoriaus, veiklos kontrolės, suvokė jo nusikalstamus veiksmus, juos toleravo ir netgi buvo suinteresuoti šia veika sukeliama padariniais. <...> Šiuo atveju nėra svarbu, kiek juridinis asmuo dėl E. D. nusikalstamos veikos gavo realios naudos. Svarbu tai, kad tokią naudą gavo ir ją pripažino, buvo suinteresuotas nusikalstama veika ir jos padariniais”¹⁰⁵.

Darytina išvada, jog vienas iš labiausiai ginčytinų ir dažniausiai aiškinamų Lietuvos teismų praktikoje klausimų yra juridinio asmens naudai ir interesais sąlygos nustatymas fizinio asmens padarytoje nusikalstamoje veikoje. Todėl siekiant patraukti juridinį asmenį baudžiamojon atsakomybėn būtina ne tik formaliai nustatyti juridinio asmens gautą turtinę naudą, tačiau ir atsižvelgti į tokias teismų praktikoje nustatomas aplinkybes: iš fizinio asmens nusikalstamos veikos gautą naudą ir jos pripažinimą (pvz. neteisėtu būdu išgrynintų pinigų naudojimą įmonės interesų užtikrinimui); juridinio asmens suinteresuotumą nusikalstama veika ir jos padariniais (pvz. įmonės įtraukimas į nusikalstamą veiką naudingas jos veiklos perspektyvai, konkurencingumui, įvaizdžiui arba pranašumui konkuruojant prieš kitas įmones); santykį tarp juridinio asmens gautos naudos ir atsiradusios žalos t. y. ar juridiniam asmeniui atsiradusi turtinė žala paneigia naudą, kuri buvo gauta iš nusikalstamos veikos; kur ir koku tikslu - asmeniniams poreikiams tenkinti ar bendrovės naudai ir interesais - buvo konkrečiai panaudota gauta turtinė nauda; kitas aplinkybes padedančias atskleisti teisiškai reikšmingą ryšį tarp juridinio asmens ir fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos.

3.2. BK 20 str. 3 dalyje numatytos juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės sąlygos

BK 20 str. 3 dalyje įtvirtintos sąlygos, kurios nustato galimybę patraukti juridinį asmenį baudžiamojon atsakomybėn: 1) nusikalstama veika padaryta juridinio asmens darbuotojo ar įgalioto atstovo; 2) šią nusikalstamą veiką numatytas fizinis asmuo padarė juridinio asmens naudai; 3) nusikalstama veika buvo padaryta dėl BK 20 str. 2 dalyje nurodyto asmens vykdomos nepakankamos priežiūros ar kontrolės. Šios sąlygos taikomos

¹⁰⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. sausio 27 d. nutartis byloje Nr. 2K-9-303/2015.

susiklosčius tokiai situacijai kai juridinis asmuo neatlieka pareigos užtikrinti, kad darbuotojai ir kiti įgalioti atstovai veiktų laikydamiesi teisės aktų reikalavimų ir juridinio asmens išorinės ir vidinės veiklos teisėto vykdymo¹⁰⁶.

Svarbu atkreipti dėmesį į 20 str. 2 ir 3 dalyse esančią skirtingą formuluotę – 3 dalyje numatyta, jog esant nustatytoms sąlygoms juridinis asmuo *gali* atsakyti už nusikalstamas veikas (2 dalyje įtvirtinta *juridinis asmuo atsako*). Tokia juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės galimybė baudžiamosios teisės doktrinoje aiškintina ne kaip ikiteisminio tyrimo pareigūno teisė spręsti ar pradėti konkretų ikiteisminį tyrimą dėl nusikalstamos veikos padarymo, o egzistuojant numatytoms BK 20 str. 3 d. sąlygoms, pareiga imtis numatytų teisės aktuose priemonių¹⁰⁷. Konstitucinio teismo nutarime numatyta, jog tokia įstatymo leidėjo formuluotės reikšmė sietina su teismo sprendžiančio juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės klausimą, vertinimu vadovaujančias pareigas einančio asmens nepriežiūros ar kontrolės stokos pobūdžio ir kokią įtaką turėjo darant nusikalstamą veiką: atsižvelgiama į tai ar vadovaujančias pareigas einantis asmuo sąmoningai ar piktybiškai arba aplaidžiai vykdė jam pavestas funkcijas, ar funkcijos buvo įvykdytos nepakankamai rūpestingai, ar tai galėjo lemti arba skatinti nusikalstamos veikos padarymą ir panašiai¹⁰⁸.

Juridinio asmens darbuotojo sąvoka aiškinama pagal Lietuvos Respublikos darbo kodekse (toliau – ir DK) įtvirtintą reglamentavimą. Pagal DK¹⁰⁹ 15 ir 95 straipsnius darbuotojas – fizinis asmuo, turintis darbinį teisnumą ir veiksnumą, dirbantis pagal darbo sutartį, kurioje yra sulygta dėl būtinųjų darbo sąlygų: darbuotojo darbovietės ir darbo funkcijų, už atlyginimą.

Juridinio asmens įgalioto atstovo samprata aiškinama atsižvelgiant į CK nuostatas¹¹⁰ reglamentuojančias sutartinio atstovavimo santykius. Atstovavimo požymis

¹⁰⁶ LIGEIKAITĖ, I. *Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygos*. Jurisprudencija, 2003, nr. 45 (37), p. 54.

¹⁰⁷ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*: bendroji dalis. 1-98 straipsniai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 123.

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija) 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, nr. 64-2569. 15 straipsnis. Darbuotojas: Darbuotojas yra fizinis asmuo, pagal šio Kodekso 13 straipsnį turintis darbinį teisnumą ir veiksnumą, dirbantis pagal darbo sutartį už atlyginimą; 95 straipsnis. Darbo sutarties sąlygos: 1. Kiekvienoje darbo sutartyje šalys privalo sulygti dėl būtinųjų sutarties sąlygų: darbuotojo darbovietės (įmonės, įstaigos, organizacijos, struktūrinio padalinio ir kt.) ir darbo funkcijų, t. y. dėl tam tikros profesijos, specialybės, kvalifikacijos darbo arba tam tikrų pareigų.

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262. 2.132 straipsnis. Sandorių sudarymas per atstovus: 1. Asmenys turi teisę sudaryti sandorius per atstovus, išskyrus tuos sandorius, kurie dėl savo pobūdžio gali būti asmenų sudaromi tiktaisi asmeniškai, ir kitokius įstatymų nurodytus sandorius. 2. Atstovauti galima sandorio, įstatymų, teismo sprendimo ar

turi būti suprantamas kaip fizinio asmens (neužimančio vadovaujančių pareigų juridiniame asmenyje, bet turinčio įgaliojimus konkrečioje veiklos srityje) ir juridinio asmens socialinis ryšys, kuris atsiranda kai fiziniam asmeniui sandorio, įstatymų teismo sprendimu ar administraciniu aktu suteikiama teisė atstovauti juridiniam asmeniui įgyvendinant tiksliai apibrėžtus teisinius santykius, kuriuose dalyvauja ir pats juridinis asmuo¹¹¹.

Tam, kad juridinis asmuo būtų patrauktas baudžiamojon atsakomybėn BK 20 str. 3 dalyje įtvirtintu pagrindu svarbu nustatyti, jog nusikalstama veika padaryta fizinio asmens t. y. darbuotojo ar įgalioto atstovo juridiniame asmenyje yra vadovaujančias pareigas einančio asmens nepakankamos priežiūros ar kontrolės rezultatas. Nepakankamos priežiūros ar kontrolės samprata siejama su netinkamu atlikimu arba apskritai pavestų priežiūros arba kontrolės funkcijų neatlikimu vadovaujančias pareigas juridiniame asmenyje einančio asmens t. y. nesupažindinant su privalomais teisės aktais, vidaus ir darbo tvarkos taisyklėmis ir pan. Atkreiptinas dėmesys, kad baudžiamajame įstatyme nėra tiesiogiai nustatytų reikalavimų juridinio asmens darbuotojo ar įgalioto asmens priežiūros ar kontrolės intensyvumui, manytina, kad juridiniam asmeniui baudžiamoji atsakomybė kyla tik esant akivaizdžiai nepakankamai priežiūrai ar kontrolei¹¹². Teisės doktrinoje vyrauja nuomonė, jog aiškinant ir taikant nepakankamos priežiūros arba kontrolės sąvokas reikėtų atsižvelgti į civilinėje teisėje įtvirtintais „rūpestingos šeimos galvos“ (lot. *bonus pater familias*) elgesio standartais, išsiaiškinant ar asmens, kuriuo atžvilgiu gali būti taikoma atsakomybė, vietoje rūpestingas, apdairus, protingas vadovas tapačioje situacijoje būtų pasielgęs analogiškai¹¹³. Taigi, siekiant išvengti plečiamojo aiškinimo juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė BK 20 str. 3 d. pagrindu turėtų būti taikoma tik apskritai nesant jokios kontrolės ar priežiūros arba esant akivaizdžiai nepakankamai kontrolei ar priežiūrai.

Galima teigti, kad pagrindinė problema kelianti daugiausia diskusijų teisės

administracinio akto pagrindu. 3. Atstovai gali būti tiek veiksnius atitinkamoje srityje fiziniai asmenys, tiek ir juridiniai asmenys; 2.137 straipsnis. Įgaliojimas: 1. Įgaliojimu laikomas rašytinis dokumentas, asmens (įgaliotojo) duodamas kitam asmeniui (įgaliotiniui) atstovauti įgaliotojui nustatant ir palaikant santykius su trečiaisiais asmenimis. 2. Atstovas, kurio teisės įgaliojime nėra apibrėžtos, turi teisę atlikti tik tuos veiksmus, kurių reikia atstovaujamojo turtui ir turtiniams interesams išsaugoti bei turto priežiūrai; 2.176 straipsnis. Prokūros samprata: 1. Prokūra yra įgaliojimas, kuriuo juridinis asmuo (verslininkas) suteikia teisę savo darbuotojui ar kitam asmeniui atstovaujamojo vardu ir dėl jo interesų atlikti visus teisinius veiksmus, susijusius su juridinio asmens (verslininko) verslu. 2. Be to, prokūra suteikia teisę atstovaujamojo vardu ir dėl jo interesų atlikti teisinius veiksmus teisme ir kitose ne teismo institucijose.

¹¹¹ SINKEVIČIUS, E. *Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės problemos*. Teisė, 2000, nr. 36, p. 140.

¹¹² ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras: bendroji dalis*. 1-98 straipsniai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 125.

¹¹³ ŠULIJA, G., ŠULIJA, V. *Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės samprata ir taikymo problemos Lietuvoje*. Jurisprudencija, 2003, nr. 41 (33), p. 101.

doktrinoje yra nevienodas BK 20 str. numatytų sąvokų aiškinimas. Jos priešastimi galima laikyti juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygų suformavimą remiantis pažodiniu tarptautinių sutarčių ir Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimų perkėlimu į nacionalinę baudžiamąją teisę. Todėl atsižvelgiant į tai, jog Lietuvos baudžiamajame įstatyme nėra atskleidžiamos juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės instituto pagrindinės sąvokos, siekiant užtikrinti analizuojamo instituto taikymo galimybę jos aiškintinos atsižvelgiant į kitus teisės aktus, kas suponuoja tam tikrų sąlygų problematiškumą jas aiškinant ir taikant praktikoje.

4. BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS IŠIMTIES TAIKOMOS TAM TIKRIEMS JURIDINIAMS ASMENIMS PROBLEMATIKA

BK 20 str. 5 dalyje įtvirtinta išimtis pagal kurią juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė netaikoma: 1) valstybei, savivaldybei, valstybės ir savivaldybės institucijoms ir įstaigoms; 2) tarptautinėms viešosioms organizacijoms. Pažymėtina, BK 20 str. 5 dalyje yra nustatytas baigtinis juridinių asmenų, kurie neatsako pagal BK sąrašas¹¹⁴.

Tarptautinių viešųjų organizacijų samprata aiškintina kaip tarptautiniu susitarimu įsteigti, nuolatinių tarpvyriausybinių (tarpvalstybinių) pobūdžio junginiai, kurių tikslas padėti spręsti tarptautines problemas, nurodytas jų steigiamuosiuose dokumentuose ir visapusiškai plėtoti tarptautinį bendradarbiavimą; kurių pagrindiniai požymiai yra: sutartinis tarptautinės organizacijos pagrindas; organizacijos nariai yra valstybės; tarpvalstybiniai tikslai; tarptautinis teisinis subjektiškumas; sutikimas su tarptautine teise¹¹⁵. Tarptautinėms organizacijoms kaip tarptautinės teisės subjektams atsakomybė už tam tikrus sutartyse nenumatytus veiksmus (pvz. organizacijos tarnybinio automobilio sukelta avarija) yra problematiška dėl joms suteikto imuniteto nacionalinei teismų jurisdikcijai. Kadangi tarptautinės bendruomenės požiūriu tam tikros viešosios organizacijos veiksmų pripažinimas neteisėtais vienos šalies teismo sprendimu yra nepriimtinas – nacionaliniai teismai negali pripažinti tarptautinės viešosios organizacijos bylos šalimi ar imtis prieš ją tam tikrų procesinių veiksmų; todėl daugumoje tarptautinių organizacijų veiklą reglamentuojančių aktų ar atskiruose susitarimuose su šalimis narėmis yra numatytas imunitetas nacionalinių teismų atžvilgiu, kuris gali būti panaikinamas tik gavus tarptautinės organizacijos sutikimą¹¹⁶. Tarptautinių viešųjų organizacijų kaip subjektų numatytą BK 20 str. 5 dalyje išimtis yra nekvestionuojama atsižvelgiant į tarptautinių teisės aktų reglamentavimą bei Lietuvos priimtus įsipareigojimus pagal tarptautines sutartis.

Analizuojant BK 20 str. 5 dalyje įtvirtintą nuostatą visų pirma svarbu įvertinti juridinių asmenų sampratą ir rūšis numatytas CK. Pagal CK 2.34 str. 1 dalį juridiniai asmenys yra klasifikuojami į viešuosius ir privačiuosius. To paties straipsnio antroje dalyje yra įtvirtinta viešojo juridinio asmens samprata – tai valstybės ar savivaldybės, jų institucijų arba kitų asmenų, nesiekiančių naudoti sau, įsteigti juridiniai asmenys, kurių tikslas – tenkinti viešuosius interesus (valstybės ar savivaldybės įmonės, valstybės ir savivaldybės įstaigos, viešosios įstaigos, religinės bendruomenės ir t. t.). CK 2.35 str. 1

¹¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. gruodžio 23 d. nutartis byloje Nr. 2K-581/2010.

¹¹⁵ DRAKŠAS, R. *Ar pagrįstai ribojamas juridinių asmenų, kurie gali būti laikomi baudžiamosios atsakomybės subjektais, ratas?* Jurisprudencija, 2011, 18(4), p. 1504.

¹¹⁶ VADAPALAS, V. *Tarptautinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2006, p. 26.

dalyje numatyta, jog valstybė ir savivaldybės yra juridiniai asmenys.

Konstitucinio Teismo formuojamoje jurisprudencijoje yra atskleistos valstybės, savivaldybės, valstybės ir savivaldybės institucijų ir įstaigų sampratos. Valstybės konstitucinė sąvoka yra išaiškinta Konstitucinio Teismo aktuose, kuriuose ji numatoma kaip visos visuomenės organizacija, kurios kaip visuomenės politinės organizacijos, valdžia apima visą valstybės teritoriją, o paskirtis yra užtikrinti žmogaus teises ir laisves bei garantuoti viešąjį interesą; valstybė vykdydama savo funkcijas per atitinkamų institucijų sistemą turi veikti visos visuomenės interesais¹¹⁷. Oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje vietos savivalda aiškinama kaip pagal įstatyme numatytų valstybės teritorijos administracinių vienetų bendruomenių, kurias sudaro teritorinių arba vietos bendruomenių nuolatiniai gyventojai (įskaitant Lietuvos Respublikos piliečius ir kitus nuolatinius gyventojus), savitvarka ir savaveiksmiškumas pagal Konstitucijos ir įstatymų suteiktą kompetenciją¹¹⁸. Atkreiptinas dėmesys, kad Konstitucijoje „savivaldybės“ sąvoka dėl savivaldos teisės įgyvendinimo neatsiejamumo nuo institucijų ir (arba) joms atskaitingų institucijų organizavimo ir veiklos, yra vartojama ne tik administracinio vieneto teritorinės bendruomenės, bet ir savivaldos institucijų ir (arba) joms atskaitingų institucijų prasme¹¹⁹. Atsižvelgiant į valstybės, savivaldybių valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje įtvirtintas sampratas pažymėtina, jog šiems juridiniams asmenims būdingas specifinis teisinis statusas – jų teisių ir pareigų negalėjimas prieštarauti valstybės tikslams ir uždaviniams¹²⁰.

Atsižvelgiant į CK ir kitų įstatymų reglamentuojančių įvairių rūšių ir formų juridinių asmenų veiklą nuostatų turinį darytina išvada, kad viešųjų juridinių asmenų kategorijai yra priskirtina ne tik valstybė, savivaldybės, valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos, įgyvendinančios valstybės ar savivaldybių pavestas viešąsias funkcijas, bet ir tie subjektai vykdančys ūkinę veiklą (valstybės ir savivaldybės įmonės),

¹¹⁷ 2002 m. lapkričio 25 d., 2003 m. kovo 4 d., 2003 m. rugsėjo 30 d., 2003 m. gruodžio 3 d., 2003 m. gruodžio 30 d., 2004 m. gruodžio 13 d. Konstitucinio Teismo nutarimai.

¹¹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija) 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

¹¹⁹ 2002 m. gruodžio 24 d., 2004 m. gruodžio 13 d. Konstitucinio Teismo nutarimai. Pažymėtina, kad šiuose Konstitucinio Teismo nutarimuose taip pat išaiškinta savivaldos institucijų samprata pažymint, kad „savivaldos institucijų“ sąvoka išreiškia administracinių vienetų teritorinį bendruomenių atitinkamų institucijų konstitucinę paskirtį – per savivaldybių tarybas įgyvendinti savivaldos teisę; Savivaldybėms (jų institucijoms) veikiant pagal Konstitucijos ir įstatymų apibrėžtą kompetenciją, vykdančios viešąjį administravimą ir (arba) teikiančios viešąsias paslaugas – garantuoja visos valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos – viešąjį interesą, kurį pagal savo kompetenciją garantuoja ir valstybės institucijos.

¹²⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija) 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

nevalstybinės viešosios organizacijos (religinės bendruomenės, viešosios įstaigos, asociacijos, labdaros fondai, paramos fondai)¹²¹. Taigi, BK 20 str. 5 dalyje įtvirtintai išimčiai nėra priskiriami visi viešieji juridiniai asmenys, o tik išskirtinai specifiniai – valstybė, savivaldybės, valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos. Pastarųjų specifiką nurodo tam tikri esminiai požymiai: jų įsteigimas visuomenei svarbių tikslų įgyvendinimui – garantuoti viešąjį interesą (vykdyti visuomeninės reikšmės funkcijas, teikti ir administruoti viešąsias paslaugas); jų teisės ir pareigos negali prieštarauti valstybės tikslams ir uždaviniams; dažniausiai neužsiimantys ūkine veikla¹²².

Lietuvos baudžiamojoje teisėje vyrauja dvi skirtingos nuomonės dėl juridinių asmenų rato, kuriems ribojama baudžiamoji atsakomybė pagrįstumo. R. Drakšo nuomone, nepaisant valstybės ir savivaldos institucijų ir įstaigų specifinio teisinio statuso ir turėjimo veikti visos visuomenės interesais, tai dar negarantuoja realaus specifinį statusą turinčių asmenų veikimo niekada nepažeidžiant Lietuvos Respublikos įstatymų, todėl būtų teisinga, jei tokios institucijos su jomis atstovaujančiais asmenimis galėtų būti traukiamos baudžiamojon atsakomybėn¹²³. Taip pat teigtina, jog BK 20 str. 5 dalyje numatytas valstybės ir jos institucijų nebaudžiamumas pažeidžia konstitucinį asmenų lygybės principą. Remdamasis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo suformuotomis principinėmis nuostatomis¹²⁴, įtvirtinančiomis konstitucinio asmenų lygybės principo taikymą ne tik fiziniams, bet ir juridiniams asmenims – valstybės ir jos institucijų negalėjimas patraukti baudžiamojon atsakomybėn suponuoja teisinę nelygybę tarp valstybės ir jos piliečių (pvz. neteisėtai užteršus dirvą nafta ministerijos tarnautojai veikdami valstybės vardu nebūtų traukiami baudžiamojon atsakomybėn, kai kiti asmenys paprastai turėtų atsakyti už tokią veiką), o valstybės baudžiamoji neliečiamybė duoda blogą pavyzdį likusiai visuomenės daliai¹²⁵. Baudžiamosios atsakomybės įteisinimas specifiniams juridiniams asmenims yra grindžiamas moraliniais argumentais.

Kaip oponuojančią nuomonę būtų galima pateikti 2009 m. birželio 8 d. Konstitucinio Teismo nutarime išaiškintą BK 20 str. 5 dalies atitiktį teisinės valstybės ir Konstitucijos 29 str. 1 dalyje įtvirtintam asmenų lygiateisiškumo principui. Konstitucinis

¹²¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugšėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija) 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugšėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

¹²² Ibid.

¹²³ DRAKŠAS, R. *Ar pagrįstai ribojamas juridinių asmenų, kurie gali būti laikomi baudžiamosios atsakomybės subjektais, ratas?* Jurisprudencija, 2011, 18(4), p. 1511.

¹²⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d. nutarimas.

¹²⁵ DRAKŠAS, R. *Ar pagrįstai ribojamas juridinių asmenų, kurie gali būti laikomi baudžiamosios atsakomybės subjektais, ratas?* Jurisprudencija, 2011, 18(4), p. 1513.

Teismas pažymėjo¹²⁶: pirma, konstitucinis asmenų lygybės įstatymui principas būtų pažeistas tuo atveju kai tam tikra grupė asmenų, kuriems yra skiriama teisės norma, palyginus su kitais tos pačios normos adresatais būtų traktuojama kitaip, nors tarp tų grupių nėra tokio pobūdžio ir tokio dydžio skirtumų, kad būtų galima objektyviai pateisinti nevienodą traktavimą; antra, šio principo turi būti laikomasi leidžiant ir taikant įstatymus. Asmenų lygybės principas nepaneigia galimybės įstatyme nustatyti nevienodą reguliavimą tam tikroms skirtingose padėtyse esančioms asmenų kategorijoms; trečia, vertinant ar pagrįstai yra nustatytas skirtingas reguliavimas, atsižvelgiama į konkrečias aplinkybes – įvertinant asmenų ir objektų, kuriems taikomas skirtingas teisinis reguliavimas, teisinės padėties skirtumus; kitas reikšmės turinčias aplinkybes; ketvirta, tam tikri viešieji juridiniai asmenys: valstybė, savivaldybė, valstybės ir savivaldybės institucija ir įstaiga bei tarptautinė viešoji organizacija, pagal BK neatsako, kadangi palyginus su kitais viešaisiais juridiniais asmenimis, kurie gali būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn – specifiniai subjektai pagal savo teisinę padėtį ir funkcijas; todėl šių specifinių viešųjų juridinių asmenų teisinė padėtis skiriasi nuo kitų viešųjų juridinių asmenų; esant tokio pobūdžio ir dydžio viešųjų juridinių asmenų skirtumui, nevienodas jų traktavimas vienu jų galimybę būti patrauktiems baudžiamojon atsakomybėn, o kitiems (specifiniams) ne – objektyviai pateisinamas.

Siekiant pagrįsti specifinių viešųjų juridinių asmenų nebaudžiamumo BK 20 str. 5 d. prasme atsižvelgtina į praktinį baudžiamosios atsakomybės taikymą valstybei ir jos įstaigoms bei institucijoms realiai nubaudžiant tam tikra bausme. Pagal BK 43 str. 1 dalį juridiniam asmeniui už padarytą nusikalstamą veiką gali būti skiriama bauda, juridinio asmens veiklos apribojimas arba juridinio asmens likvidavimas. Atsižvelgiant į BK numatytas taikytinas bausmes galima daryti loginę išvadą, kad valstybei skirti veiklos apribojimo arba likvidavimo bausmę yra neįmanoma. Vienintelė bausmė, kurią teoriškai būtų galima skirti valstybei, jos institucijoms ar įstaigoms – bauda, tačiau nors ir esant formaliai galimybei, ji būtų visiškai beprasmė, kadangi baudos išieškojimas į valstybės biudžetą būtų iš to paties biudžeto finansuojamų valstybės įstaigų ar institucijų¹²⁷. Savivaldybėms, jų įstaigoms ir institucijoms analizuojamu klausimu taip pat kaip ir valstybei, jos įstaigoms ir institucijoms baudžiamoji atsakomybė pagal galiojančią baudžiamąją įstatymą netaikoma dėl savo negalimumo įgyvendinti praktikoje bei dėl joms

¹²⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija) 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

¹²⁷ DRAKŠAS, R. *Ar pagrįstai ribojamas juridinių asmenų, kurie gali būti laikomi baudžiamosios atsakomybės subjektais, ratas?* Jurisprudencija, 2011, 18(4), p. 1513.

taikomos bausmių sistemos.

Tačiau atkreiptinas dėmesys į teisės doktrinoje esančią nuomonę savivaldybėms, jos įstaigoms ir institucijoms taikomos bausmės – išskirtinai baudos – praktinio įgyvendinimo galimybę. Atsižvelgiant į savivaldybių nuosavo turto turėjimą, jo valdymą ir disponavimą, bei į tai, jog visos pajamos iš baudų priskiriamos valstybės biudžetui ir iš teritorinių mokesčių inspekcijų sąskaitų patenka į valstybės biudžetą – darytina išvada, kad savivaldybių, jų įstaigų ir institucijų baudžiamosios atsakomybės atveju baudos patektų ne į pačių mokėtojų, o į valstybės biudžetą, ir būtų realų praktinį poveikį turinčios bausmės¹²⁸.

Nevienodas požiūris į specifinių viešųjų juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę vyrauja ir pasaulinėje praktikoje. Kai kuriose Europos šalyse (Prancūzijoje, Estijoje, Nyderlanduose) valstybei nėra taikoma baudžiamoji atsakomybė dėl veikimo visuomenės interesais ir jos pačios galimybės bausti kitus asmenis – baudžiamosios atsakomybės realizavimo. Vis dėlto Nyderlandų baudžiamosios teisės praktikoje¹²⁹ yra buvę bandymų patraukti valstybę, savivaldybes ar jų institucijas už neteisėtus veiksmus, tačiau nors ir pripažinus kaltę dėl padarytų nusikalstamų veikų viešieji subjektai taip ir nebuvo realiai nubausti. Nyderlandų Aukščiausiasis Teismas 1998 m. Pikmeer II sprendime konstatavo, kad savivaldybės gali būti traukiamos baudžiamojon atsakomybėn, atsižvelgiant į jų ypatingą teisinį statusą ir jų priskirtinumą specifiniams juridiniams asmenis¹³⁰. Vis dėlto, savivaldybių atsakomybės atžvilgiu prioritetą teikiamas administracinei savivaldybių, jos įstaigų ir institucijų priežiūrai ir tik jai neveikiant galima taikyti baudžiamąją atsakomybę¹³¹. Tačiau, pavyzdžiui tiek Vengrijoje, kurioje juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė reglamentuojama specialiu teisės aktu - 104/2001 Aktas dėl juridiniams asmenims taikomų baudžiamųjų priemonių, tiek Lenkijoje – įstatymu dėl kolektyvinių subjektų atsakomybės už nusikalstamas veikas, savivaldybėms kaip juridiniams asmenims baudžiamoji atsakomybė nėra taikoma. Atkreiptinas dėmesys, kad abiejų šalių baudžiamosios teisės doktrinos vyrauja nuomonių dėl nepagrįsto savivaldybių

¹²⁸ DRAKŠAS, R. *Ar pagrįstai ribojamas juridinių asmenų, kurie gali būti laikomi baudžiamosios atsakomybės subjektais, ratas?* Jurisprudencija, 2011, 18(4), p. 1514.

¹²⁹ Limburg byla, kurioje rajono valdžia buvo apkaltinta neteisėtai iškirtusi medžius, siekdama užtikrinti skrendačių į karinę bazę lėktuvų saugumą, o rajonas kaip atskiras administracinis vienetas patrauktas baudžiamojon atsakomybėn; 1992 m. nagrinėta byla dėl didelio naftos kiekio išpylimo Volkel oro bazėje, dėl panašaus pobūdžio nusikalstamų veiksmų valstybė buvo patraukta baudžiamojon atsakomybėn. JORGENSEN, N. H. B. *The responsibility of states for international crimes*. New York: Oxford University Press Inc., 2005, p. 78. Iš: Drakšas *Ar pagrįstai ribojamas juridinių asmenų, kurie gali būti laikomi baudžiamosios atsakomybės subjektais, ratas?* Jurisprudencija, 2011, 18(4).

¹³⁰ WIDDERSHOVEN, R. *Encroachment of criminal law in administrative law in the Netherlands*. Electronic Journal of Comparative Law, 2002, December: 456. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. kovo 2 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ejcl.org/64/art64-25.html>>.

¹³¹ Ibid.

priskyrimo juridinių asmenų ratui, kuriam netaikoma baudžiamoji išimtis. Lenkijos autorių nuomone įstatymų leidėjas įvedė niekuo nepagrįstas privilegijas teritorinių savivaldybių vienetams, kadangi tai savarankiški juridiniai asmenys turintys nuosavą turtą todėl su šiais visuomeninių santykių subjektais turėtų būti elgiamasi kaip ir su kitais juridiniais asmenimis¹³². Vengrijos baudžiamosios teisės specialistų nuomonė šiuo klausimu labai panaši, jie tvirtina, kad valstybių ir jos institucijų nebaudžiamumas yra neginčijamas, tačiau savivaldybių ir jų institucijų vienodas vertinimas ir pašalinimas iš subjektų, kuriems taikoma baudžiamoji atsakomybė – abejotina, dėl šių juridinių asmenų teisės vykdyti ūkinę veiklą¹³³.

Kardinaliai skirtingas požiūris numatantis valstybės kaip baudžiamosios atsakomybės subjekto galimybę atsakyti už padarytas nusikalstamas veikas yra įtvirtintas Jungtinėje Karalystėje. 2007 m. priimtame Korporacijų neatsargaus gyvybės atėmimo ir nužudymo akte¹³⁴ (angl. *The Corporate Manslaughter and Homicide Act*) pirmą kartą numatyta baudžiamoji atsakomybė taikoma valstybės institucijoms. Pirmoje akto dalyje (angl. *The Offence*) įvirtinta atsakomybė pagal įstatymą, taikomą organizacijoms, kaltoms dėl padaryto teisės pažeidimo, įvykdyto dėl jos veiklos ir valdymo organizavimo: sukėlus asmens mirtį; turint pareigą būti atidžiam, tačiau jos nesilaikius mirusio asmens atžvilgiu. Taip pat akte yra išvardinamos visos organizacijos, kurioms šis aktas yra taikomas: korporacijoms; departamentams ar kitoms organizacijoms (išvardintoms Specialiajame šio akto priede¹³⁵); policijos pajėgoms; ūkinei bendrijai, profsąjungai ar darbdavių asociacijai, esant darbdaviui. Taigi, atsižvelgiant į šio teisės akto nuostatas pabrėžiančias, valstybės institucijų ar įstaigų visų atidumo pareigų turėjimą patraukimo baudžiamojon atsakomybėn atžvilgiu, galima teigti, kad bendrosios teisės sistemos valstybėse atsiranda naujas reiškinys – valstybinių institucijų patraukimas baudžiamojon atsakomybėn¹³⁶.

Išanalizavus dviejų skirtingų nuomonių argumentus: pateisinančius juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės išimtį taikomą specifiniams viešiesiems juridiniams asmenims (pozicija vyraujanti sąlyginai neseniai pripažinusiose juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės institutą valstybėse kaip Lietuva, Lenkija, Vengrija); ir tokią

¹³² DRAKŠAS, R. *Ar pagrįstai ribojamas juridinių asmenų, kurie gali būti laikomi baudžiamosios atsakomybės subjektais, ratas?* Jurisprudencija, 2011, 18(4), p. 1508.

¹³³ SANTHA, F. *Criminal responsibility of legal persons in Hungary – theory and (lack of practice)*, p. 195, Iš: DRAKŠAS, R. *Ar pagrįstai ribojamas juridinių asmenų, kurie gali būti laikomi baudžiamosios atsakomybės subjektais, ratas?* Jurisprudencija, 2011, 18(4).

¹³⁴ The Corporate Manslaughter and Homicide Act. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. kovo 2 d.]. Prieiga per internetą:

<<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2007/19/section/1>>.

¹³⁵ Schedule 1, List of government departments. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. kovo 2 d.]. Prieiga internetu: <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2007/19/schedule/1>>.

¹³⁶ DRAKŠAS, R. *Ar pagrįstai ribojamas juridinių asmenų, kurie gali būti laikomi baudžiamosios atsakomybės subjektais, ratas?* Jurisprudencija, 2011, 18(4), p. 1507.

išimtį kritikuojančius bei keičiančius nusistovėjusias pozicijas (pozicija vyraujanti šalyse baudžiamąją atsakomybę juridiniams asmenims pripažinusios vienos pirmųjų – Jungtinė Karalystė ir Nyderlandai) darytina išvada, kad imunitetų panaikinamas numatytiems specifiniams viešiesiems asmenims būtų nelogiškas ir nepagrįstas dėl šių subjektų turimo specifinio teisinio statuso ir veikimo visos visuomenės interesais bei dėl negalėjimo pritaikyti praktiškai nustatytos juridiniams asmenims bausmių sistemos. Taip pat atkreiptinas dėmesys į ginčytiną baudžiamosios atsakomybės taikymo išimtį savivaldybių atžvilgiu. Vertinant nacionaliniu mastu – net ir atsižvelgiant į faktą, jog įstatymų leidėjas baudžiamosios atsakomybės išimtį numatė savivaldybėms ne pirminiame BK variante¹³⁷, o vienos iš juridiniams asmenims taikomos bausmės – baudos – galimybė formaliai yra galima, dėl savivaldybių nuosavo turto, jo valdymo ir disponavimo fakto, toks savivaldybių eliminavimas iš 20 str. 5 d. numatytų subjektų rato yra negalimas būtent dėl jos specifinį subjektiškumą pagrindžiančios specifinės teisinės padėties ir funkcijų.

¹³⁷ Savivaldybės į BK 20 str. 5 dalies subjektų sąrašą įtrauktos tik Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 20, 42, 63, 67, 68, 72, 75, 77, 82, 90, 91, 92, 95, 97, 128, 144, 148, 150, 178, 182, 194, 195, 201, 204, 205, 210, 211, 212, 220, 221, 222, 223, 230, 236, 246, 248, 260, 263, 287, 306 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 228¹ straipsniu įstatyme. Valstybės žinios. 2004, Nr. 108 – 4030.

5. KALTĖS NUSTATYMO PROBLEMA

Siekiant patraukti juridinį asmenį baudžiamojon atsakomybėn yra būtina ne tik formaliai nustatyti BK 20 str. reikalaujamų sąlygų visumą. Kadangi baudžiamosios atsakomybės pagrindu yra laikoma nusikalstamos veikos sudėtis asmens veikloje kyla klausimas ar juridiniam asmeniui kaip specifiniam santykių subjektui turi būti nustatyti analogiški nusikalstamos veikos sudėties požymiai kaip ir fiziniam asmeniui – įskaitant kaltę. Tarp BK 20 str. Numatytų juridinio asmens baudžiamosios sąlygų kaltė nėra tiesiogiai įtvirtinta. Atsižvelgiant į tai, kad kiekviena teisės norma yra vientiso teisės akto sudedamoji dalis – šiuo atveju BK, susijusi su kitomis teisės akto normomis, atskleidžiant teisės normų turinį yra taikomi lingvistinis (verbalinis) ir sisteminis teisės aiškinimo metodai, todėl aiškinant BK 20 str. nuostatas reikia atsižvelgti į kitas BK normas *inter alia* BK 2 str. 3 dalyje, kurioje nustatyta, kad asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą tik nustačius jo kaltę¹³⁸. Baudžiamosios teisės teorijoje kaltė suprantama kaip asmens santykis su daroma pavojinga veika ir padariniais. Kaltė apima glaudžiai tarpusavyje susijusius asmens intelekto ir valios procesus – bet kuris valingas veiksmas neįmanomas be intelektinio asmens vertinimo bei būdų, kuriais gali būti pasiektas norimas rezultatas, taip pat intelektinis procesas negali duoti rezultatų be asmens valios išraiškos¹³⁹. Darytina išvada, jog kaltės institutas baudžiamajoje teisėje yra sietinas su sąmoninga veikla – fizinio asmens veikla. Siekiant atsakyti į klausimą ar galima juridinio asmens kaltė yra suformuotos skirtingos juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės doktrinos, kurių taikymas sudaro prielaidas juridinio asmens veikloje nustatyti nusikaltimo sudėties požymius ir objektyviai pagrįsti įmonės kaltės koncepciją. Todėl aiškinant juridinio asmens kaltės nustatymo problemą toliau yra pateikiama juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės doktrinų analizė.

5.1. Netiesioginės atsakomybės (lot. *Respondeat superior*) doktrina

Netiesioginės atsakomybės doktrina yra kildinama iš civilinėje teisėje egzistavusios tapачios deliktinės atsakomybės koncepcijos. Teisės doktrinoje vadinamos “teatsako vyresnysis” juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės doktrinos esmė siejama su fizinio asmens (organizacijos darbuotojo esant darbo teisiniams santykiams su juridiniu asmeniu, arba įmonės atstovo, veikiančio pagal įgaliojimą, prokurą, pavidimo sutartį ar

¹³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2012 m. sausio 10 d. nutartis byloje Nr. 2K-P-95/2012.

¹³⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis. Vilnius: Justitia, 2004. P. 103. Pažymėtina, kad toks teisės aiškinimo būdas buvo naudojamas ir sprendžiant klausimą dėl juridinio asmens apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties termino Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 4 d. nutartis byloje Nr. 2K-489/2010.

kitais teisėtais pagrindais, tačiau nesančio juridinio asmens vienasmenio ar kolegialaus valdymo organo nariu) veika ir kalte, kuri yra perkeliama ir pritaikoma juridiniam asmeniui, kurio vardu ir interesais yra daroma nusikalstama veika¹⁴⁰. Siekiant pripažinti, jog padaryta nusikalstama veika yra priskirtina juridiniam asmeniui ir jį galima traukti baudžiamojon atsakomybėn *respondeat superior* doktrinoje yra taikomas dviejų stadijų procesas: pirma, kvalifikuojant fizinio asmens padarytą veiką nustatomi nusikaltimo sudėties požymiai ir tam tikros būtinos prielaidos, lemiančios baudžiamosios atsakomybės taikymą juridiniam ir fiziniam asmeniui kartu arba tik juridiniam asmeniui; antra, nustatyti fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos sudėties požymiai, jo padaryta veika ir kaltė yra perkeliama ir priskiriama juridiniam asmeniui¹⁴¹. Todėl galima teigti, kad pagrindiniu analizuojamos doktrinos bruožu yra laikomas kito asmens t. y. fizinio asmens kaltės ir veikos priskyrimas juridiniam asmeniui. Toks fizinio asmens kaltės ir veikos perkėlimas atstovaujama juridiniam asmeniui yra grindžiamas tarp asmenų vyraujančiu glaudžiu ryšiu, kadangi atstovaujamas juridinis asmuo perduoda savo veikimo arba neveikimo galimybę atstovui, todėl pagal įgaliojimo metodą juridinis asmuo yra atsakingas už darbuotojo arba įgalioto atstovo padarytus priešingus teisei veiksmus¹⁴².

Norint patraukti juridinį asmenį baudžiamojon atsakomybėn pagal klasikinę netiesioginės atsakomybės doktriną nepakanka vien formaliai taikyti dviejų stadijų procesą. Siekiant juridiniam asmeniui inkriminuoti nusikalstamą veiką būtina nustatyti tam tikras su fiziniu asmeniu susijusias sąlygas¹⁴³: a) nusikalstama veika padaroma juridinį asmenį atstovaujančio asmens; b) fizinis asmuo veikia pagal savo kompetenciją, vykdydamas darbo funkciją arba pavedimą – *intra vires*; c) darydamas nusikalstamą veiką turi įgaliojimą veikti juridinio asmens vardu. Toks juridinių asmenų patraukimas baudžiamojon atsakomybėn sukėlė daug praktinių problemų, kadangi juridinis asmuo galėjo būti patrauktas atsakomybėn už fizinio asmens (darbuotojo arba įgalioto atstovo) nusikalstamus veiksmus, kurie buvo padaryti išskirtinai tik fizinio asmens naudai arba net veikiant priešingai įmonės nustatytiems reikalavimams. Tokią teisinę situaciją puikiai atspindi juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės instituto pagrindus įtvirtinusi *New York Central & Hudson River Railroad Company v. United States* byla¹⁴⁴, kurioje nėra

¹⁴⁰ SOLOVEIČIKAS, D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai)*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 98.

¹⁴¹ LEDERMAN, E. *Models for Imposing Corporate Criminal Liability: From Adaptation and Imitation Toward Aggregation and Search for Self-Identity*. Buffalo Criminal Law Review. 2000, p. 652.

¹⁴² PRADEL, J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 259.

¹⁴³ KHANNA, V., S. *Corporate Liability Standards: When Should Corporations Be Held Criminally Liable?* 2000, no. 37, p. 1242-1243. Iš: SOLOVEIČIKAS, D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai)*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 101.

¹⁴⁴ *New York Cent. & H.R.R. Co. v. United States*, 212 U.S. 481, 479 (1908).

numatytos sąlygos kiekvienu atveju nustatyti pagal įmonės suteiktus įgaliojimus fizinio asmens tikslą veikti juridinio asmens naudai arba interesais¹⁴⁵. Kadangi toks pirminis netiesioginės doktrinos modelis įtvirtino tik formalų dviejų proceso stadijų taikymą neatsižvelgiant į juridinio asmens kaltę bei juridinio asmens pastangas, kuriomis siekiama panaikinti bet kokias nusikalstamos veikos padarymo prielaidas, teisės doktrinoje imta kritikuoti tokio atsakomybės modelio taikymą pateikiant jos tobulinimo pasiūlymus į juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąrašą įtraukti sąlygas įtvirtinančias, jog fizinio asmens nusikalstama veika turi būti padaryta juridinio asmens naudai arba interesais, įmonei nesiimant jokių nusikalstamos veikos prevencijos priemonių¹⁴⁶. Taigi juridinis asmuo neatsakys už fizinio asmens padarytą nusikalstamą veiką, jeigu juridinio asmens darbuotojas (vadovas, aukštasis vadybos pareigūnas) atsakingas už tos srities priežiūrą, kurioje padaryta nusikalstama veika, parodė rūpestingumą, uolumą, kad išvengtų nusikalstamos veikos padarymo¹⁴⁷. Atsižvelgiant į įtvirtintas naujas sąlygas juridinių asmenų baudžiamajai atsakomybei nustatyti – juridinio asmens veika negali būti atsitiktinis, asmeninis fizinio asmens kaip įmonės darbuotojo ar įgalioto atstovo nukrypimas nuo teisėtų įmonės vykdomos veiklos normų, o turi atspindėti tam tikro nusikalstamo rezultato siekimo strategiją, todėl svarbu nustatyti tiesioginę sąsają tarp juridinio asmens ir nusikalstamos veikos, kuri atskleidžiama atliekant “netiesioginės atsakomybės testą” (angl. *Vicarious liability test*)¹⁴⁸.

Pažymėtina, kad *respondeat superior* modelis yra taikomas tik nustačius visus fizinio asmens veikoje nusikaltimo sudėties požymius ir juos perkėlus juridiniam asmeniui bei klasikinėje ir moderniojoje netiesioginės atsakomybės doktrinos įtvirtintų sąlygų visumą. Todėl vertinant ar nusikalstama veika yra padaryta juridinio asmens naudai turi būti įvertinamos ir papildomos aplinkybės, tokios kaip juridinio asmens vykdoma organizacinė kultūra, kas suponuoja galimybę¹⁴⁹ patraukti tik juridinių asmenų baudžiamojon atsakomybėn, kadangi juridinio asmens kaltę gali sudaryti intelektinis ir valinis momentas nulemtas išskirtinai jo vykdomos veiklos politikos. Todėl galima teigti,

¹⁴⁵ SOLOVEIČIKAS, D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai)*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 101.

¹⁴⁶ SOLOVEIČIKAS, D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai)*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 102.

¹⁴⁷ LIGEIKAITĖ, I. *Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygos*. Jurisprudencija, 2003, nr. 45 (37), p. 54.

¹⁴⁸ SOLOVEIČIKAS, D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai)*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 102.

¹⁴⁹ Tokios savarankiškos kaltės koncepcija yra tiesiogiai reglamentuojama Slovėnijos baudžiamojoje teisėje; Juridinių asmenų už nusikalstamas veikas akto 5 straipsnyje įtvirtinant, kad baudžiamoji atsakomybė kyla juridiniam asmeniui ir tuo atveju, kai nusikalstamą veiką padariusio fizinio asmens kaltė nebus įrodyta ar nenustatytas pats asmuo. *Liability of legal persons for criminal offences act of the Republic of Slovenia*. [interaktyvus]. [Žiūrėta: 2016 m. kovo 12 d.]. Prieiga internetu: <<http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/si/si033en.pdf>>.

kad taikant netiesioginės atsakomybės modelį yra galima situacija kai dėl padarytos nusikalstamos veikos yra nustatoma savarankiška juridinio asmens kaltė neapimanti fizinio asmens kaltės.

Lietuvos baudžiamajame įstatyme nuostata dėl savarankiškos juridinių asmenų kaltės koncepcijos yra neįgyvendinama dėl teisės doktrinoje vyraujančio juridinio asmens kaip specifinio teisės subjekto aiškinimo, todėl nesant nusikalstamą veiką padariusio fizinio asmens kaltės, arba jo nenustačius – baudžiamojon atsakomybėn negali būti traukiamas ir juridinis asmuo¹⁵⁰. Tačiau, atsižvelgiant į BK 20 str. 3 dalies formuluotę, kurioje numatyta, kad juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė kyla tuo atveju, kai – nusikalstama veika padaryta juridinio asmens darbuotojo ar įgalioto atstovo; nusikalstama veika padaryta juridinio asmens naudai (juridinio asmens intereso neįtraukiant į šią sąlygą); nusikalstama veika padaryta dėl vadovujančias pareigas juridiniame asmenyje einančio asmens, turinčio teisę atstovauti jam, priimti sprendimus arba kontroliuoti juridinį asmenį, nepakankamos priežiūros, galima daryti išvadą, jog Lietuvos baudžiamajame įstatyme yra įtvirtinta netiesioginės juridinių asmenų atsakomybės doktrina.

5.2. Tiesioginės atsakomybės ir identifikacijos doktrinos

Tiesioginės atsakomybės arba juridinio asmens valdymo organų teorijos (angl. *the doctrine of direct liability*) doktrinos atsiradimo pagrindu yra laikoma *respondeat superior* doktrinos kritikų nuostatos, kuriose tvirtinama, jog juridiniams asmenims taikomas netiesioginės atsakomybės modelis sudaro nepagrįstai plačias galimybes patraukti baudžiamojon atsakomybėn juridinį asmenį bei yra nesuderinamas su pamatiniais teisingumo principais. Atsižvelgiant į tai, jog pagal *respondeat superior* doktriną juridinis asmuo atsako už nusikalstamą veiką, kuri padaryta ne jo paties, o kito (fizinio) asmens – neteisinga, kai dėl vieno darbuotojo kaltės baudžiamoji atsakomybė kyla juridiniam asmeniui, taip netiesiogiai nukenčiant kitiems įmonės darbuotojams, įskaitant ir vadovus bei savininkus¹⁵¹. Tiesioginės atsakomybės doktrinos pradžia teismų praktikoje yra siejama su Anglijos precedentine *Tesco Supermarkets, Ltd. V. Natrass byla*¹⁵², kurioje teigiama, kad asmuo veikiantis įmonės vardu yra pats *alter*, o ne juridinio

¹⁵⁰ SOLOVEIČIKAS, D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai)*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 100.

¹⁵¹ SOLOVEIČIKAS, D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai)*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 119.

¹⁵² *Tesco Supermarkets Ltd v. Natrass*, 1972, A. C. 153.

asmens ego¹⁵³. Taigi, šios doktrinos šalininkai suvokdami juridinį asmenį kaip realų teisinių santykių subjektą, galintį savarankiškai veikti turint savus tikslus ir siekius, taip pat pripažįsta ir nusikalstamos veikos tiesiogiai padarytos kalto juridinio asmens galimybę, kuri įgyvendinama kartu laikantis ir tam tikrų formalių juridinio asmens patraukimo baudžiamojon atsakomybėn sąlygų: a) nusikalstama veika yra padaryta fizinio asmens, kuris juridiniame asmenyje yra valdymo organo narys arba pats valdymo organas; b) pagal einamas pareigas fiziniam asmeniui yra suteikiama teisė nustatyti pagrindines juridinio asmens veiklos kryptis, priimti esminius sprendimus; c) fizinis asmuo darydamas nusikalstamą veiką veikė juridinio asmens vardu arba (ir) interesais ir siekė naudoti įmonei¹⁵⁴.

Atsižvelgiant į netiesioginės atsakomybės modelio taikymo pagrindus darytina išvada, jog ši teorija yra panaši į *respondeat superior* koncepciją dėl abiem atvejais kylančios baudžiamosios atsakomybės už fizinio asmens padarytą veiką, tačiau esminiu skirtumu laikytina fizinio asmens užimamos pareigos ir vykdomos funkcijos juridiniame asmenyje, tiesioginėje doktrinoje fizinis asmuo turi eiti vadovaujamas pareigas – atstovauti pagal įstatymą. Taip pat pažymėtina, jog juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės atveju taikant valdymo organų doktriną fizinio asmens kaltės ir veikos perkėlimas juridiniam asmeniui praktiškai išnyksta, kadangi juridinio asmens įstatyminio atstovo veikla ir kaltė yra prilyginama tiesioginei įmonės veiklai ir kaltei.

Teisės doktrinoje tiesioginės atsakomybės modelis yra grindžiamas dviem aspektais atspindinčiais juridinio asmens vardu veikiančio fizinio asmens teisinį statusą ir tokio atstovo funkcijas. Hierarchiniu aspektu yra įtvirtinama, jog nusikalstamą veiką padaręs asmuo pagal juridinio asmens steigimo dokumentus arba jo vadovų suteiktus įgaliojimus eina įmonėje vadovaujamas pareigas ir išreiškia įmonės valią bei nėra niekam atsakingi už savo funkcijų vykdomą veiklą; funkciniu aspektu pažymint, jog nusikalstamą veiką padaręs asmuo turi būti kompetentingas priimti esminius sprendimus juridinio asmens vardu, nulemiančius visos įmonės funkcionavimą ir veiklos kryptis¹⁵⁵.

Valdymo organų atsakomybės modelis ilgainiui imtas kritikuoti dėl „fizinio asmens einančio vadovaujamas pareigas“ sąlygos aiškinimo, formaliai jam priskiriant tik juridinio asmens vadovą, kas sąlygojo įmonių vadovų tam tikrų sprendimų priėmimo

¹⁵³ Kadangi juridinis asmuo veikia per savo valdymo organus, kurie yra personifikuojami fizinių asmenų - juridinis asmuo yra laikomas *ego*, o fiziniai asmenys formuojantys juridinio asmens veiklos kryptis, priimantys esminius sprendimus susijusius su juridinio asmens veikla yra laikomi įmonės *alter ego*.

¹⁵⁴ SOLOVEIČIKAS, D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai)*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 121.

¹⁵⁵ HAWKE, N. *Corporate liability*. London: Sweet & Maxwell, 2000, p. 35. Iš: SOLOVEIČIKAS, D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai)*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 122.

teisės perdavimą žemesnės grandies atstovams siekiant išvengti baudžiamosios atsakomybės, todėl šios praktinės problemos paskatintas imtas analizuoti baudžiamosios teisės teorijoje ir praktikoje juridinio asmens identiteto klausimas.

Identifikacijos doktrina yra laikoma moderniausia ir labiausiai atitinkančia baudžiamosios teisės ir bendrosios teisinės atsakomybės principus¹⁵⁶. Joje vadovaujančių ir tvarkančių juridinio asmens reikalus fizinių asmenų veiksmai yra sutapatinami su įmone, o būtent tokie asmenys, kurie formuoja juridinio asmens politiką, valdo ją ir yra atsakingi už jo veiksmus, taip pat įskaitant ir kitus organus – visuotinį dalyvių susirinkimą, valdybą ar administracijos vadovą¹⁵⁷. Identifikacijos modelio taikymo viena pagrindinių prielaidų yra laikoma absoliutus juridinio asmens identitetas ir jo interesų bei tikslų atskirumas nuo jų personifikuojančių fizinių asmenų, įpareigojantis teismą sprendžiantį juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės klausimą nuosekliai įvertinti juridinio asmens organizacinę kultūrą, jo valdymo ir sprendimų priėmimo ypatumus, kurie galėjo turėti įtakos neigiamai juridinio asmens charakteristikai.¹⁵⁸ Kiekvienu konkrečiu atveju charakterizuojant juridinį asmenį svarbu nustatyti požymius patvirtinančius, jog juridinis asmuo toleravo daromą nusikalstamą veiką - pirma, juridinio asmens vidaus procedūros arba organizacijos veiklos strategijos orientavimą į nusikalstamų veiksmų padarymą, antra, nusikalstamos veikos padarymą arba instruktavimą, jos skatinimą ar palaikymą vadovaujančias pareigas juridiniame asmenyje einančio fizinio asmens, trečia, padarytos nusikalstamos veikos patvirtinimą *ex post facto* juridinio asmens¹⁵⁹.

Kadangi identifikacijos doktrina yra laikoma mokslinės ir praktinės tiesioginės juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės modelio evoliucijos rezultatu, siekiant patraukti juridinį asmenį turi būti atsižvelgiama ne tik į pagrindinius identifikacijos modelio postulatus bet ir nustatyti visas privalomas tiesioginės atsakomybės doktrinos taikymo sąlygas. Tačiau, atkreiptinas dėmesys, jog juridiniam asmeniui baudžiamoji atsakomybė kils ne tada kai bus formaliai nustatytos visos sąlygos, bet nustačius aplinkybes, kurios akivaizdžiai patvirtina, kad įmonės „vidaus“ savybės ir pati

¹⁵⁶ Atkreiptinas dėmesys, kad teisės doktrinoje tiesioginės atsakomybės ir identifikacijos doktrinos kai kurių autorių yra laikomos tapačia doktrina. Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje tokių autorių pavyzdžiu būtų galima laikyti - I. Ligeikatę identifikacijos teoriją prilyginančią korporacijos organų teorijai. LIGEIKAITĖ, I. *Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygos. Jurisprudencija*, 2003, nr. 45 (37), p. 51.

¹⁵⁷ LIGEIKAITĖ, I. *Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygos. Jurisprudencija*, 2003, nr. 45 (37), p. 52.

¹⁵⁸ SOLOVEIČIKAS, D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai)*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 127.

¹⁵⁹ MOORE, J. *Corporate Culpability under the Federal Sentencing Guidelines*. Ariz. L. Rev., 1992, no. 34, p. 768 – 770.

organizacija yra susijusi su nusikalstama veika t. y. kiekvienu konkrečiu atveju turi būti nustatytas įmonės „moralinis veidas, charakteris“, kuris leistų aiškiai suvokti ar fizinio asmens padarytoje nusikalstamoje veikoje buvo veikta *ex officio*, ar vykdytos juridinio asmens nurodytos užduotys ir įgyvendinama nusikalstama juridinio asmens veiklos politika¹⁶⁰.

Kadangi vyrauja nuomonė, jog ši koncepcija sudaro tinkamiausias prielaidas patraukti juridinį asmenį baudžiamojon atsakomybėn, būtent identifikacijos doktrina yra neatsiejama baudžiamosios atsakomybės taikomos juridiniams asmenims sąlygų dalis tiek pamatiniuose įmonių baudžiamąją atsakomybę įtvirtinančiuose tarptautiniuose ir Europos Sąjungos aktuose, tiek daugumos valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose¹⁶¹.

Pagal Lietuvos BK 20 str. 2 dalyje suformuotas nuostatas, juridinis asmuo gali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn kai: a) nusikalstama veika yra padaryta fizinio asmens; b) nusikalstamos veikos metu fizinis asmuo ėjo vadovaujančias pareigas ir turėjo teisę atstovauti juridiniam asmeniui, arba priimti jo vardu sprendimus, arba kontroliuoti juridinio asmens veiklą (numatomi trys alternatyvūs reikalavimai vadovaujančias pareigas einantiems asmenims, kurių veiksmai yra vertinami kaip juridinio asmens veiksmai); c) tokia nusikalstama veika yra padaryta juridinio asmens naudai arba interesais, veikiant individualiai arba juridinio asmens vardu. Šiame straipsnyje numatytų vadovaujančių pareigų samprata aiškintina Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro patvirtintų rekomendacijų „Dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims taikymo“ 6 punkte: „Vadovaujančios pareigos reiškia asmens galimybę teikti kitiems juridinio asmens darbuotojams privalomus nurodymus arba galimybę formuoti juridinio asmens ar jo struktūrinės dalies veiklos kryptis. Prie vadovaujančių asmenų pirmiausia priskiriamas juridinio asmens valdymo subjektas – įmonės direktorius, prezidentas arba juridinio asmens valdymo organui atstovaujantis narys, pavyzdžiui valdybos pirmininkas. Kai juridinis asmuo sudėtingos struktūros įmonė, prie vadovaujančių asmenų gali būti priskirti juridinio asmens skyrių ar padalinių vadovai. Kiekvienu konkrečiu atveju būtina tiksliai nustatyti juridinio asmens struktūrą, juridinio asmens valdymo organų hierarchiją, jų tarpusavio teisinius ryšius, funkcijas ir kompetenciją, nes nuo šių aplinkybių priklausys, kaip bus išspręstas juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės

¹⁶⁰ SOLOVEIČIKAS, D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai)*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 127

¹⁶¹ SOLOVEIČIKAS, D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai)*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 128.

klausimas”¹⁶². Pagal generalinio prokuroro rekomendacijose įtvirtintą aiškinimą yra sudaromos sąlygos kiekvienu konkrečiu atveju įvertinti juridinio asmens tikrąjį „charakterį” ir pašalinti prielaidas išvengti baudžiamosios atsakomybės perduodant vadovaujančias pareigas einančių asmenų sprendimų priėmimo teisę žemesnės grandies atstovams¹⁶³. Darytina išvada, jog atsižvelgiant į BK 20 str. 2 dalyje įtvirtintas nuostatas ir jose esančių vadovaujančių pareigų išaiškinimą generalinio prokuroro rekomendacijose – BK 20 str. 2 dalyje yra įtvirtinta juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės identifikacijos doktrina.

5.3. Visumos (kolektyvinės kaltės) doktrina

Kolektyvinės kaltės juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės doktrina (Anglijoje ir Velse dar vadinama kaip Agregacijos – angl. *Aggregation doctrine*, o Jungtinėse Amerikos Valstijose kolektyvinių žinių – angl. *Collective Knowledge doctrine*) yra daugiausia susijusi su subjektyviaisiais nusikaltimo sudėties požymiais – kaltės institutu. Kolektyvinės atsakomybės doktrinos atsiradimą ir taikymą lėmė juridinių asmenų kaip junginių sudėtingos struktūros ir kolektyviai priimami sprendimai esminiais juridinių asmenų klausimais, ko pasėkoje nenustačius nei vieno konkretaus fizinio asmens kaltės imta išvengti baudžiamosios atsakomybės, todėl pritaikius šią doktriną juridinis asmuo galėjo būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn neatsižvelgiant į tai ar individualiai nors vienas iš fizinių asmenų galėjo būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn¹⁶⁴. Visumos teorijos pagrindais būtų galima išskirti: a) kolektyvinės kaltės institutą ir b) baudžiamosios atsakomybės juridiniam asmeniui galimybę nustačius kolektyvinės kaltės požymį. Šiuo atveju yra sudaromos sąlygos „sujungti” kelių vadovaujančias pareigas einančių asmenų kaltę arba kelių juridinio asmens atstovų, kurie turėjo būti kontroliuojami ar prižiūrimi vadovaujančias pareigas einančių asmenų kaltę, tam, kad būtų suformuota įmonės kaltė, t. y. juridinio asmens kaltė yra suformuojama iš konkrečių atstovų ar darbuotojų kaltės¹⁶⁵. Pagrindinius visumos atsakomybės postulatus atspindinčiu precedentu yra laikoma *United States v. Bank of New England*¹⁶⁶ byla, kurioje teismas

¹⁶² Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2004 m. lapkričio 24 d. įsakymas Nr. I-188 “Dėl rekomendacijų dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims taikymo”. Valstybės žinios, 2004, Nr. 173-6429.

¹⁶³ SOLOVEIČIKAS, D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai)*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 133.

¹⁶⁴ ŠULIJA, G., ŠULIJA, V. *Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės samprata ir taikymo problemos Lietuvoje*. Jurisprudencija, 2003, Nr. 41 (33), p. 98.

¹⁶⁵ SOLOVEIČIKAS, D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai)*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 138.

¹⁶⁶ *United States v. Bank of New England*, No. 86-1334, 1987. <...> as such, its knowledge is the sum of the knowledge of all of the employees. That is, the bank's knowledge is the totality of what all of the

nurodė, jog juridinio asmens kaip vienalytės sistemos kaltė yra prilyginama jo darbuotojų kaltės visumai: „<...> Tuo atveju kai juridinio asmens darbuotojui A yra žinomos vienos daromos veikos aplinkybės, o to paties juridinio asmens darbuotojo B yra žinos kitos nusikalstamos aplinkybės ir darbuotojui C yra žinomos trečiosios, vadinasi – juridiniam asmeniui yra žinomos jos visos kartu”.

Tačiau, toks juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės modelis kritikuojamas dėl subjekto dirbtinės kaltės suformavimo iš kelių atskirų sudedamųjų dalių, kas sudaro sąlygas objektyvaus pakaltinimo rizikai. Siekiant paneigti vien formalų darbuotojų kaltės sumos modelio taikymą teisės doktrinoje iškelta idėja¹⁶⁷, jog faktas, kad apie daromą veiką žino keli juridinio asmens darbuotojai, *ipso facto* nereiškia, jog kiekvienas atskirai arba visi kartu gali būti laikomi kalti dėl nusikalstamos veikos arba pakanka pripažinti juridinių asmenų kaltu dėl tokios veikos padarymo.

Lietuvos baudžiamajame įstatyme nėra įtvirtinta kolektyvinės kaltės doktrina. O BK 20 str. reglamentuojantis juridinio asmens patraukimo baudžiamojon atsakomybėn institutą nenumato galimybės patraukti juridinių asmenų baudžiamojon atsakomybėn už kelių juridinio asmens darbuotojų, atstovų ar vadovaujančias pareigas einančių asmenų kaltės visumą taip suformuojant juridinio asmens kaltę. Tokia Lietuvos baudžiamojoje teisėje vyraujanti pozicija yra grindžiama juridinio asmens kaip specifinio santykių subjekto samprata. Sutiktina su G. Šulijos ir V. Šulijos teiginiu¹⁶⁸, kad Lietuvoje kolektyvinė atsakomybė netaikoma dėl juridinio asmens išvestinės atsakomybės, todėl negalimos situacijos kai juridinis asmuo yra traukiamas baudžiamojon atsakomybėn nenustačius konkretaus nusikalstamą veiką padariusio asmens.

Išanalizavus skirtingus juridinio asmens patraukimo baudžiamojon atsakomybėn modelius darytina išvada, jog kaltės nustatymo problema aktuali tiek tarptautiniu, tiek nacionaliniu lygmeniu. Todėl nenuostabu, kad siekiant nustatyti šią būtinąją baudžiamosios atsakomybės sąlygą juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės atžvilgiu ji yra vienu iš diskusijų objektų Lietuvos teisės doktrinoje ir aiškinama teismų praktikoje.

employees know within the scope of their employment. So, if Employee A knows one facet of the currency reporting requirement, B knows another facet of it, and C a third facet of it, the bank knows them all.

¹⁶⁷ LEDERMAN, E. *Models for Imposing Corporate Criminal Liability: From Adaptation and Imitation Toward Aggregation and Search for Self-Identity*. Buffalo Criminal Law Review, 2000, no. 4, p. 666.

¹⁶⁸ ŠULIJA, G., ŠULIJA, V. *Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės samprata ir taikymo problemos Lietuvoje*. Jurisprudencija, 2003, Nr. 41 (33), p. 101.

5.4. Juridinių asmenų kaltės nustatymo problema baudžiamosios teisės doktrinoje ir praktikoje

Teisinėje literatūroje iškeliami viena pagrindinių juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės problemų – juridinio asmens psichologinės kaltės samprata. E. Sinkevičiaus nuomone¹⁶⁹, yra galimybė nustatyti juridinio asmens valią, tačiau nėra įmanoma nustatyti juridinio asmens psichinio santykio su nusikalstama veika padaryta fizinio asmens, todėl galima kalbėti tik apie normatyvinę juridinio asmens kaltės sampratą, įgaunančią vertinamuosius kriterijus ir aiškinamą objektyviai. Toks kritiškas psichologinės kaltės vertinimas atsispindi ir Vokietijos teisinėje sistemoje, juridiniams asmenims padarius viešosios tvarkos pažeidimą baudos skyrimo nesiejant su asmens kalte¹⁷⁰. Manytina, kad psichologinės kaltės santykio buvimas su nusikalstama veika nėra būdingas juridiniam asmeniui. Ši idėja taip pat grindžiama klasikine nusikaltimo sudėtimi pritaikyta išimtinai fiziniam asmeniui, o ne juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės pagrindimui. I. Ligeikaitės nuomone¹⁷¹ juridinis asmuo negali turėti sąmonės ir valios, todėl jis negali atlikti sąmoningos, valingos, pavojingos ir priešingos baudžiamajam įstatymui veikos, negali turėti psichinio santykio su pavojinga veika ir jos pasekmėmis bei kitais objektyviais požymiais, ko pasėkoje galima teigti, kad pavojingos veikos, subjekto požymių, kaltės ir pakaltinamumo samprata – atspindi išskirtinai tik fizinio asmens savybes. Todėl darytina išvada, kad savarankiškos juridinio asmens kaltės pripažinimas yra objektyvaus pakaltinimo įtvirtinimas. Esti nuomonė, jog juridinio asmens kaltės nustatymas nurodant jam pareigą atidžiai ir rūpestingai kontroliuoti savo darbuotojus yra dirbtinė kaltės konstrukcija paremta tik nusikalstamos veikos pasėkoje gauta nauda. Toks kaltės nustatymo būdas remiantis lygybės prieš įstatymą principu įpareigoja analogiškai nustatyti ir fizinio asmens kaltę, tuo atveju kai vienas asmuo daro nusikalstamą veiką prieš tai nepranešęs ir nežinant kitam asmeniui, pastarojo naudai, vadovaudamasis tik draugiškumu ir panašiais motyvais – kaltu laikomas ir antrasis asmuo, kuris ne tik neprisidėjo prie nusikalstamos veikos darymo, bet ir nežino apie ją, tačiau gauna iš tokios veikos naudą¹⁷². Toks juridinio asmens kaltės nustatymo būdas suponuoja tradicinės kaltės sampratos – asmens darančio nusikalstamą veiką psichinio santykio su jo daroma veika ir pasekmėmis, keitimą ją aiškinant kaip asmens psichinę būseną priklausančią nuo

¹⁶⁹ SINKEVIČIUS, E. *Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės problemos*. Teisė, 2000, nr. 36, p. 141.

¹⁷⁰ ŠULIJA, G., ŠULIJA, V. *Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės samprata ir taikymo problemos Lietuvoje*. Jurisprudencija, 2003, Nr. 41 (33), p. 96.

¹⁷¹ LIGEIKAITĖ, I. *Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygos*. Jurisprudencija, 2003, nr. 45 (37), p. 51.

¹⁷² DRAKŠAS, R. *Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės problematika*. Teisė, 2004, nr. 53, p. 72.

nusikalstamos veikos, nepriklausomai ar joje asmuo dalyvavo, suteikiamos naudos¹⁷³. Tačiau atsižvelgiant į juridinio asmens specifinį subjektiškumą – baudžiamosios atsakomybės nustatymas atspindi fizinio asmens faktiškai padarytą veiką, todėl juridinio asmens psichologinės kaltės klausimas gali būti aiškinamas per fizinio asmens psichinį santykį, įmonės netraukiant baudžiamojon atsakomybėn jei fizinis asmuo veikė jo naudai, tačiau veika padaryta nekaltai t. y. juridinio asmens psichinį santykį suderinant su kaltumo principu¹⁷⁴.

Apibendrinant, būtų galima teigti, kad juridinių asmenų kaltės nustatymo problema visų pirma yra susijusi su klasikinės kaltės sampratos ir nusikaltimo sudėties konstrukcijos pritaikymu išskirtai fiziniam asmeniui. Siekiant patraukti juridinį asmenį baudžiamojon atsakomybėn ir nustatyti jo kaltę veikoje turi būti išspręstas juridinio asmens subjektiškumo klausimas. Būtent dėl vyraujančio nevienalyčio juridinio asmens kaip teisnių santykių subjekto vertinimo ir fizinio asmens, kurio nusikalstama veika turi būti priskiriama juridiniam asmeniui, nustatymo - kaltės problema yra gaji tiek tarptautiniu, tiek nacionaliniu lygmeniu.

Juridinių asmenų kaltės klausimas yra gana plačiai išaiškintas Lietuvos teismų praktikoje. Konstitucinis Teismas 2009 m. birželio 8 d. nutarime konstatavo¹⁷⁵, kad juridinio asmens kaip nusikalstamos veikos subjekto specifika t. y. jo kaip savarankiško teisinių santykių subjekto, turinčio teisinį veiksnumą ir teisnumą, savarankišką pavadinimą, organizacinį vientisumą, turto atskirumą nuo jo dalyvių turto, tačiau teisiniuose santykiuose dalyvaujančio per jo vardu veikiančius fizinius asmenis – suponuoja ir jo kaltės specifiškumą; juridinio asmens specifika suponuoja ir tai, kad juridinio asmens kaltė dėl nusikaltimo padarymo neatsiejama nuo fizinio asmens, per kurį juridinis asmuo veikia, kaltės, tam tikru aspektu nulemiančios juridinio asmens kaltės dėl jo naudai padarytos nusikalstamos veikos turinį. Pavyzdžiui, esant tokiai situacijai kai viename fiziniame asmenyje susikoncentruoja 100 procentų bendrovės akcijų, jų turėtojo ir vadovo, turinčio teisę atlikti visus BK 20 straipsnio 2 dalyje numatytus veiksmus kaltė negali skirtis nuo juridinio asmens kaltės¹⁷⁶. Taigi juridinio asmens kaltė yra susijusi su fizinio asmens, veikiančio juridinio asmens naudai ir (arba) jo interesais, kalte, todėl nėra

¹⁷³ DRAKŠAS, R. *Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės problematika*. Teisė, 2004, nr. 53, p. 72.

¹⁷⁴ ŠULIJA, G., ŠULIJA, V. *Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės samprata ir taikymo problemos Lietuvoje*. Jurisprudencija, 2003, Nr. 41 (33), p. 96.

¹⁷⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija) 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

¹⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. vasario 18 d. nutartis byloje Nr. 2K-27/2014.

sudaromos prielaidos taikant juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės institutą juridinio asmens atsakomybei be kaltės. Tokiai nuostatai yra pritarina ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje¹⁷⁷: „Paprastai asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą tik tuo atveju, jeigu jis yra kaltas padaręs nusikalstamą veiką (BK 2 straipsnio 3 dalis) ir juridinio asmens kaltė sietina su fizinio asmens, veikiančio juridinio asmens naudai ar jo interesais, kalte”.

Pažymėtina, kad baudžiamajame įstatyme įtvirtintas teisinis reguliavimas nereiškia, kad juridinio asmens kaltumas neturi būti įrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu¹⁷⁸. Teismas savo sprendimą turi pagrįsti išsamiau ir nešališku bylos aplinkybių išnagrinėjimu, teisingu įrodymu įvertinimu¹⁷⁹. Darytina išvada, jog net esant itin glaudžiam fizinio ir juridinio asmens kaltės ryšiui, ji negali būti tapatinama ir savaimė perkeliama juridiniam asmeniui, todėl fizinio asmens kaltė yra laikoma tik prielaida juridinio asmens kaltės nustatymui¹⁸⁰.

Sekantis svarbus klausimas susijęs su juridinio asmens kalte išaiškintas minėtame Konstitucinio Teismo nutarime yra ryšio nustatymas tarp fizinio asmens bei jo padarytos nusikalstamos veikos ir juridinio asmens. Teismas konstatavo, kad tokį ryšį gali lemti juridinio asmens politika, strategija, jo organizacinė struktūra ir pan.; jo nebuvimą atspindi atvejai kai juridinio asmens veiklos politika, organizacinė struktūra buvo nukreipta į tai, kad juridinis asmuo negalėtų veikti nusikalstamai; ryšio egzistavimas yra siejamas su juridinio asmens veiklos strategijos, veiklos procedūrų sudaromomis prielaidomis (ar net orientavimas) juridiniam asmeniui veikti nusikalstamai, kai juridinis asmuo pripažįsta jo naudai padarytos nusikalstamos veikos rezultatus *ex post facto* ir panašiai¹⁸¹. Tokio ryšio nustatymo svarba akcentuojama ir baudžiamosios teisės doktrinoje – juridinio asmens kaltė nustatoma konstatuojant du aspektus: pirma, ryšį tarp juridinio asmens vadovo padarytos nusikalstamos veikos ir juridinio asmens strategijos t.

¹⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. gruodžio 18 d. nutartis byloje Nr. 2K-646/2012.

¹⁷⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija) 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai; tai pabrėžiama ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. balandžio 27 d. nutartis byloje Nr. 2K-269/2010; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. balandžio 12 d. nutartis byloje Nr. 2K-7-35/2011.

¹⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. birželio 28 d. nutartis byloje Nr. 2K-345/2011; tai pabrėžiama ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis byloje Nr. 2K-582/2010.

¹⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. balandžio 27 d. nutartis byloje Nr. 2K-269/2010;

¹⁸¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija) 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

y. fizinio asmens ir jo padarytos nusikalstamos veikos ryšys su juridiniu asmeniu; antra, juridinio asmens savininko (akcininkų), kuris atsako už strategijos formavimą ir jos įgyvendinimo priežiūrą, vadovo neteisėto elgesio skatinimą arba žinojimą apie tokį elgesį ar bent jau toleravimą t. y. juridinio asmens ryšį su nusikalstama veika ir (arba) jos padariniais¹⁸².

Plėtodamas Konstitucinio Teismo nuostatas dėl ryšio nustatymo tarp fizinio asmens ir jo padarytos nusikalstamos veikos su juridiniu asmeniu Lietuvos Aukščiausiasis Teismas¹⁸³ savo nutartyse yra pažymėjęs, jog teisiškai reikšmingas ryšys tarp minėtų asmenų yra atskleidžiamas remiantis juridinio asmens veiklą reglamentuojančiais norminiais aktais, atsižvelgiant į juridinio asmens organizacinę struktūrą, veiklos formavimą, įgyvendinimą ir pan.; vertinant ar fizinio asmens padaryta nusikalstama veika ir jos sukeliama padariniais buvo suinteresuotas juridinio asmens savininkas (akcininkai turintys sprendžiamojo balso teisę); pastarieji asmenys turi suvokti ir skatinti arba suvokti ir toleruoti nusikalstamus veiksmus¹⁸⁴. Kaip tokio ryšio buvimą būtų galima pateikti teismų praktikos pavyzdžius: „<...> UAB „V“ buvo ne vienas, o keturi akcininkai <...> šis ryšys turi būti įvertintas. Pirmosios instancijos teismas teisingai nustatė, kad A. Č. buvo bendrovės vadovas, vienintelis valdymo organas. Tą pripažino ir pats A. Č., duodamas parodymus pirmosios instancijos teisme, kad kitiems akcininkams tik kartą per mėnesį ar dar rečiau pranešdavo apie įmonės veiklą, realiai jie nedalyvavo. A. Č. buvo UAB „V“ direktorius. Jis ėjo vienintele vadovaujančias pareigas minėtoje bendrovėje, turėjo teisę juridinio asmens vardu kitiems darbuotojams teikti privalomus nurodymus, formuoti juridinio asmens veiklos kryptis, jis priimdavo darbuotojus į darbą”¹⁸⁵; „D. L.

¹⁸² ŠVEDAS, G. *Kai kurie probleminiai juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės aspektai Lietuvos konstitucinėje jurisprudencijoje ir baudžiamosios justicijos doktrinoje. Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai, rinkinys*. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 100.

¹⁸³ Taip pat pažymėtina, kad po 2012 m. sausio 10 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarties (kurioje taip pat buvo išaiškinta juridinio asmens kaltės specifika) bylų skaičius, kuriose juridiniai asmenys traukiami baudžiamojon atsakomybėn – sumažėjo. ABRAMAVIČIUS, A. 2015 m. gegužės 18 d. paskaitų medžiaga. Nepublikuota. Taip pat pažymėtina, jog panašus dėsningumas atsispindi ir Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos oficialiosios statistikos duomenyse dėl išaiškintų juridinių asmenų, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu; Analizuojant 2010-2015 metų statistinius duomenis pastebėtina, jog iki 2012 m. juridinių asmenų, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu yra beveik dvigubai daugiau. O tai būtų galima vertinti kaip veiksmingą juridinio asmens kaltės nustatymo problemos išsprendimą.

[interaktyvus]. [Žiūrėta: 2016 kovo 22 d.] Prieiga internetu:

<[http://www.ird.lt/statistines-](http://www.ird.lt/statistines-ataskaitos/?metai=2010&menu=12&idAta=6&rt=1&oldYear=2010&id=136&idStat=10®ionas=0&id3=1#Atas-2)

[ataskaitos/?metai=2010&menu=12&idAta=6&rt=1&oldYear=2010&id=136&idStat=10®ionas=0&id3=1#Atas-2](http://www.ird.lt/statistines-ataskaitos/?metai=2010&menu=12&idAta=6&rt=1&oldYear=2010&id=136&idStat=10®ionas=0&id3=1#Atas-2)>.

¹⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2012 m. sausio 10 d. nutartis byloje Nr. 2K-P-95/2012; tai pabrėžiama ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. gruodžio 3 d. nutartis byloje Nr. 2K-494/2013.

¹⁸⁵ Lietuvos Apeliacinio Teismo 2015 m. balandžio 1 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-12-449/2015.

UAB „S.“ ėjo vadovaujančias pareigas, kurios suteikė galimybę teikti kitiems juridinio asmens darbuotojams privalomus nurodymus bei formuoti juridinio asmens ar jo struktūrinės dalies veiklos kryptis. Taigi jo veiksmai vertinami kaip pačios bendrovės atlikti veiksmai¹⁸⁶. Tačiau pastebėtina, kad abipusis ryšis tarp fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos ir juridinio asmens yra pakankamai dažnai nustatomas neteisingai¹⁸⁷ – teismams nevertinant juridinio asmens veiklos politikos, strategijos, organizacinės struktūros, juridinio asmens akcininkų suinteresuotumo, pavyzdžiui: „<...> Teisėjų kolegija pažymi, kad apeliacinės instancijos teismas, nustatydamas, jog nėra būtiniosios juridinio asmens atsakomybei kilti sąlygos – fizinio asmens bei jo padarytos nusikalstamos veikos ryšio su juridiniu asmeniu, šios išvados tinkamai nemotyavo. Apeliacinės instancijos teismo nuosprendyje pasiremta tik UAB „S“ atstovo paaiškinimu, jog įmonės siekis buvo, kad įmonėje viskas būtų aišku ir skaidru, tačiau nuosprendyje nėra jokios juridinio asmens veiklą reglamentuojančių norminių aktų, organizacinės struktūros, veiklos formavimo bei įgyvendinimo analizės, neaparta, ar juridinio asmens savininkas (akcininkai) siekė užtikrinti veiksmingą fizinio asmens veiklos kontrolę, nevertinti duomenys apie E. D. buvimą (nebuvimą) akcininku bei valdybos nariu“¹⁸⁸.

Taigi, atsižvelgiant į teismų praktikoje suformuotas taisykles darytina išvada, jog juridiniam asmeniui baudžiamoji atsakomybė turi kilti ne vien formaliai nustatant fizinio asmens nusikalstamą veikimą jo naudai ir (arba) interesais, tačiau ir atsižvelgiant ar juridinio asmens savininkas, akcininkai žinojo, skatino arba sudarė sąlygas fizinio asmens neteisėtiems veiksams. Nenustačius tokio abipusio ryšio tarp fizinio asmens nusikalstamos veikos ir juridinio asmens – fizinio asmens veiksmai būtų vertinami kaip savarankiški ir savavališki, o juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė reikštų objektyvų pakaltinimą.

¹⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. balandžio 27 d. nutartis byloje Nr. 2K-269/2010.

¹⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. vasario 28 d. nutartis byloje Nr. 2K-25/2012; tai pabrėžiama ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2012 m. sausio 10 d. nutartis byloje Nr. 2K-P-95/2012; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis byloje Nr. 2K-582/2010.

¹⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. gruodžio 3 d. nutartis byloje Nr. 2K-494/2013.

IŠVADOS

1. Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės instituto evoliucija vertintina kaip daugialypė, plėtotą skirtingų teisės sistemų valstybių baudžiamosios teisės doktrinos ir praktikoje, diegta pasitelkiant tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės priemonėmis, o pastarųjų pagrindu įtvirtinta ir Lietuvos baudžiamojoje teisėje.
2. Juridinio asmens kaip nusikalstamos veikos subjekto idėja grindžiama atžvelgiant į dvi konceptualiai skirtingas pozicijas palaikančias realistinę ir fikcijos teorijas. Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje ir praktikoje juridinio asmens subjektiškumo klausimas nusikalstamos veikos atžvilgiu išsprendžiamas jį pripažįstant specifiniu teisinių santykių subjektu, kuriam baudžiamosios atsakomybės kilimas yra neatsiejamas nuo fizinio asmens, susijusio atitinkamais ryšiais su juridiniu asmeniu, padarytos nusikalstamos veikos.
3. Lietuvos BK 20 str. 2 ir 3 dalyje numatytų juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygų problematiškumas yra tiesiogiai susijęs su tarptautinių sutarčių ir Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimų pažodiniu perkėlimu į nacionalinį baudžiamąjį įstatymą.
4. Baudžiamojo įstatymo išimtis įtvirtinanti baudžiamosios atsakomybės ribojimą tam tikriems juridiniams asmenims neturėtų būti vertinama kaip šališka diskriminacija kadangi jos pagrindas yra neginčijamas dėl numatytų subjektų specifinės teisinės padėties ir funkcijų.
5. Juridinio asmens kaltės nustatymo problemos pagrindu laikytina klasikinės kaltės sampratos pritaikymas išskirtinai fiziniam asmeniui. Siekiant išvengti juridinio atsakomybės be kaltės būtina nustatyti abipusį ryšį tarp fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos juridinio asmens.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISĖS NORMINIAI AKTAI:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.
4. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569.
5. Baudžiamojo kodekso 7¹, 32, 35, 282, 284, 290 straipsnių pakeitimo, kodekso papildymo 11¹, 22¹, 32¹, 32², 302² straipsniais ir 319, 320 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 15-555.
6. Baudžiamojo kodekso 8¹, 11¹, 45, 53¹, 232¹, 232², 232⁵, 232⁸, 312, 321², straipsnių pakeitimo, 232³, straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir kodekso papildymo 340¹ straipsniu įstatymas. Valstybės žinios . 2002, Nr. 123-5544.
7. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 20, 42, 63, 67, 68, 72, 75, 77, 82, 90, 91, 92, 95, 97, 128, 144, 148, 150, 178, 182, 194, 195, 201, 204, 205, 210, 211, 212, 220, 221, 222, 223, 230, 236, 246, 248, 260, 263, 287, 306 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 228¹ straipsniu įstatymas. Valstybės žinios. 2004, Nr. 108 – 4030.
8. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Jungtinių tautų Organizacijos konvencijos prieš tarptautinę organizuotą nusikalstamumą ratifikavimo. Valstybės žinios. 2002. Nr. 51-1929.
9. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2004 m. lapkričio 24 d. įsakymas Nr. I-188 “Dėl rekomendacijų dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims taikymo”. Valstybės žinios, 2004, Nr. 173-6429.

UŽSIENIO ŠALIŲ TEISĖS NORMINIAI AKTAI:

1. Liability of legal persons for criminal offences act of the Republic of Slovenia. Prieiga per internetą:
<<http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/si/si033en.pdf>>.
2. The Corporate Manslaughter and Homicide Act. Prieiga per internetą:
<<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2007/19/section/1>>.

3. Shedule 1, List of government departments. Prieiga per internetą:
<<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2007/19/schedule/1>>.

TAPTAUTINĖS TEISĖS IR EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS AKTAI:

1. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, garantuojant kai kurias kitas teises ir laisves, be tų, kurios joje nurodytos, pirmasis protokolas. Valstybės žinios. 1996, Nr. 15-386.
2. 1999 m. sausio 27 d. Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos. Valstybės žinios, 2002, Nr. 23-853.
3. Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija. Prieiga per internetą:
<http://europa.eu/pol/pdf/consolidated-treaties_lt.pdf>.
4. Amsterdamo sutartis (iš dalies pakeičianti Europos Sąjungos sutartį, Europos Bendrijų steigimo sutartis ir tam tikrus su jomis susijusius aktus), 1997, Nr. 11997D. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=29686>.
5. Council of Europe, (1978) Resolution (77) 28 on the Contribution of Criminal Law to the Protection of the Environment. Prieiga per internetą:
<<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=594976&SecMode=1&DocId=659224&Usage=2>>.
6. Council of Europe, (1981) Recommendation (81) 12 of the Committee of Ministers to Member States on Economic Crime. Prieiga per internetą:
<<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=600157&SecMode=1&DocId=672338&Usage=2>>.
7. Council of Europe, (1982) Recommendation (82) 15 of the Committee of Ministers to Member States on the Role of Criminal Law in Consumer Protection. Prieiga per internetą:
<<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=601603&SecMode=1&DocId=676370&Usage=2>>.
8. Recommendation No. R (88) 18 Concerning Liability of Enterprises Having Legal Personality for Offences Committed in the Exercise of Their Activities. Prieiga per internetą:
<<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2862697&SecMode=1&DocId=2260740&Usage=2>>.

SPECIALIOJI LITERATŪRA:

1. ABRAMAVIČIUS, A. *et al.* Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras: bendroji dalis. 1-98 straipsniai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
2. ABRAMAVIČIUS, A.; MICKEVIČIUS, D.; ŠVEDAS, G. Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
3. ABRAMAVIČIUS, A. 2015 m. gegužės 18 d. paskaitų medžiaga. Nepublikuota.
4. DRAKŠAS, R. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės problematika. *Teisė*, 2004, Nr. 53.
5. DRAKŠAS, R. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės ištakos. *Jurisprudencija*. 2010, 4(122).
6. DRAKŠAS R. Ar pagrįstai ribojamas juridinių asmenų, kurie gali būti laikomi baudžiamosios atsakomybės subjektais, ratas? *Jurisprudencija*. 2011, 18(4).
7. LIGEIKAITĖ, I. Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygos. *Jurisprudencija*, 2003, nr. 45 (37).
8. MIKELĖNAS, V. *et al.* Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras: Antroji knyga. Asmenys. Vilnius, 2002.
9. SOLOVEIČIKAS, D. Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai). Vilnius: Justitia, 2006.
10. SINKEVIČIUS, E. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės problemos. *Teisė*, 2000, nr. 36.
11. ŠULIJA G., ŠULIJA V. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės samprata ir taikymo problemos Lietuvoje, *Jurisprudencija*, 2003, Nr. 41 (33).
12. ŠVEDAS, G. Kai kurie probleminiai juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės aspektai Lietuvos konstitucinėje jurisprudencijoje ir baudžiamosios justicijos doktrinoje. Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai, rinkinys. Vilnius: Registrų centras, 2011.
13. VADAPALAS, V. Tarptautinė teisė. Vilnius: Eugrimas, 2006.
14. LAT senato 1999 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 8 “Dėl teismų praktikos sukčiavimo ir turto pasisavinimo arba iššvaistymo baudžiamosiose bylose (BK 274 str. Ir 275 str.)”.

15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. kovo 19 d. Teismų praktikos turto pasisavinimo ir turto iššvaistymo baudžiamosiose bylose apžvalga (BK 183 ir 184 straipsniai) Nr. AB-42-1.
16. ALSCHULER, A. W. To Ways to Think about the Punishment of Corporations. American Criminal Law Review. No. 09-19. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1491263>.
17. COFFEE, C. J. No soul to damn: No body to kick. An Unscandalized Inquiry into the Problem of Corporate Punishment. Michigan Law Review, v. 79, p. 386. Prieiga per internetą: <<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/mlr79&div=36&id=&page>>.
18. Clifford Chance LLP. Corporate Liability in Europe, 2012. Prieiga per internetą: <http://www.cliffordchance.com/content/dam/cliffordchance/PDFs/Corporate_Liability_in_Europe.pdf>.
19. LEDERMAN, E. Models for Imposing Corporate Criminal Liability: From Adaptation and Imitation Toward Aggregation and Search for Self-Identity. Buffalo Criminal Law Review. 2000.
20. MOORE, J. Corporate Culpability under the Federal Sentencing Guidelines. Ariz. L. Rev., 1992, N. 34, p. 768 – 770.n
21. POSNER, Richard A. Jurisprudencijos problemos. Vilnius, 2004.
22. WIDDERSHOVEN, R. Encroachment of criminal law in administrative law in the Netherlands. Electronic Journal of Comparative Law. 2002. Prieiga per internetą: <<http://www.ejcl.org/64/art64-25.html>>.
23. Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos oficialiosios statistikos duomenyse dėl išaiškintų juridinių asmenų, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu. Prieiga per internetą: <<http://www.ird.lt/statistines-ataskaitos/?metai=2010&menuo=12&idAta=6&rt=1&oldYear=2010&id=136&idStat=10®ionas=0&id3=1#Atas-2>>.

TEISMŲ PRAKTIKA:

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d. nutarimas.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. lapkričio 25 d. nutarimas.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas.

4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. rugsėjo 30 d. nutarimas.
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 3 d. nutarimas.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas.
8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas.
9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. Liepos 5 d. redakcija) 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. Rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

Teismų sprendimai:

10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. balandžio 27 d. nutartis byloje Nr. 2K-269/2010.
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. liepos 2 d. nutartis byloje Nr. 2K-355/2010.
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 4 d. nutartis byloje Nr. 2K-489/2010.
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. gruodžio 23 d. nutartis byloje Nr. 2K-581/2010.
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis byloje Nr. 2K-582/2010.
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. balandžio 12 d. nutartis byloje Nr. 2K-175/2011.
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. balandžio 12 d. nutartis byloje Nr. 2K- 7-35/2011.
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. birželio 28 d. nutartis byloje Nr. 2K-345/2011.
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2012 m. sausio 10 d. nutartis byloje Nr. 2K-P-95/2012.
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. balandžio 17 d. nutartis byloje Nr. 2K-7-84/2012.
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. vasario 28 d. nutartis byloje Nr. 2K-25/2012.

21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. gruodžio 18 d. nutartis byloje Nr. 2K-646/2012.
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. gruodžio 3 d. nutartis byloje Nr. 2K-494/2013.
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. vasario 18 d. nutartis byloje Nr. 2k-27/2014
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. birželio 10 d. nutartis byloje Nr. 2K-277/2014
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. sausio 27 d. nutartis byloje Nr. 2K-9-303/2015.
26. Lietuvos Apeliacinio Teismo 2015 m. balandžio 1 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-12-449/2015.
27. Lietuvos Apeliacinio Teismo 2016 m. vasario 1 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-293-177/2016.
28. Birmingham & Gloucester Railway Co. (1842) 3 Q. B. 223.
29. Director of Public Prosecutions v. Kent & Sussex Contractors Ltd. & Another; (1944) 1 K.B. 146.
30. Grandinger case. Judgement of 23 October 1995. Series A. No. 80.
31. Moore v. I. Bressler Ltd., (1944) 2 All E. R. 515.; R. v. I. C. R. Haulage Ltd. & Others, (1944) 1 K. B. 551.
32. New York Cent. & H.R.R. Co. v. United States, 212 U.S. 481, 479 (1908).
33. People v. Corporation of Albany, 11 Wend. 539, 543 (N. Y. Sup. Ct. 1834).
34. Tesco Supermarkets Ltd v. Natrtrass, 1972, A. C. 153.
35. United States v. Bank of New England, No. 86-1334, 1987.

SANTRAUKA

Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės koncepcija yra laikoma naujove baudžiamajoje teisėje, kuri nulemia būtinybę persvarstyti klasikinius baudžiamosios teisės principus bei nacionaliniuose įstatymuose įtvirtintas nuostatas, o tai neabejotinai iškelia ir daug probleminių klausimų. Todėl magistro darbe pirmiausia pasirinkta atskleisti juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės instituto raidą skirtingose teisės sistemose, tarptautinės bendruomenės veiksmus ir įtvirtinimą nacionaliniame baudžiamajame įstatyme. Aptariamas juridinio asmens kaip nusikaltimo subjekto dvejopas vertinimas atsižvelgiant į civilinėje teisėje suformuotas fikcijos ir realistinę doktrinas, Lietuvos mokslininkų požiūris į juridinį asmenį kaip nusikaltimo subjektą ir su juo susijusių klausimų: vertinant lygiateisiškumo, *non bis in idem* principų atžvilgiu, bendrininkavimo galimybės ir baudžiamosios atsakomybės galimybės, pakeičiant juridinio asmens teisinę formą ar jį reorganizuojant, aiškinimas teismų praktikoje. Siekiant įgyvendinti magistro darbo tikslą – išanalizuoti pagrindinius juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės aspektus, pateikiama juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės institutui kilti būtinų sąlygų analizė ir identifikuojamos problemos: sąvokų numatytų BK 20 str. 2 ir 3 dalyse aiškinimas remiantis kitais teisės aktais bei pateikiama sąlygos juridinio asmens naudai ir (arba) interesais atskleidimas teismų praktikoje. Taip pat nagrinėjama baudžiamosios atsakomybės BK 20 str. 5 dalyje įtvirtinta išimtis tam tikriems juridiniams asmenims ir šios išimties pagrindumas baudžiamajoje teisėje. Pateikiama juridinio asmens kaltės nustatymo problema, aptariamos juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės taikymo doktrinos ir šių modelių taikymas Lietuvos baudžiamajame įstatyme, atskleidžiamas juridinių asmenų kaltės nustatymo problemos vertinimas Lietuvos baudžiamosios teisės teorijoje ir jos išaiškinimas teismų praktikoje. Išanalizavus baudžiamosios teisės teorijoje ir praktikoje vyraujančią problematiką suformuluojami apibendrinimai ir išvados.

SUMMARY

The concept of corporate criminal liability is considered a penal law novelty, which determines the necessity to reconsider the classical principles of criminal law, as well as the stated regulation in the national criminal law, which without doubt raises a lot of problematic issues. That is the reason why the first chapter of this Master's thesis reveals the historical evolution of corporate criminal liability in different legal systems, the actions of international community and the adaptation of this new principle in the Criminal Code of the Republic of Lithuania. Taking into account the realistic and fiction principal theories in civil law, this thesis deals with an issue of legal entity as a subject of the criminal offence, Lithuanian scientists' ideas of corporate personality and other problems linked to: the constitutional principle of equality of all persons, the constitutional principle *non bis in idem*, issues relating to the complicity of legal persons, the possibility of bringing a legal person to criminal liability after changing one company's type to another or after reorganization and interpretation in practice of justice. In order to achieve the objective of the thesis - to analyze issues of criminal liability of legal entities, the grounds and conditions for liability of legal entities for criminal offences are presented and problems related to them are identified: the definitions under Paragraphs 2 and 3 of Article 20 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania based on the interpretation of other legislation and provide the condition for the benefit and (or) in the interests of the legal person of judicial practice. This work is also aimed to show the controversial view at the exception listed in Paragraph 5 of Article 20 of the Criminal Code and this exception's validity in the criminal law. The thesis also contains problematic issues of the determination of a legal entity's guilt of a criminal offence, reveals theories of the legal entities and the application of them in the Criminal Code of the Republic of Lithuania, submits this problematic issue of determination of guilt from the viewpoint of criminal law theory and judicial practice.